

Извештај о дигиталној укључености у Републици Србији у периоду 2011- 2014. године

Септембар 2014. године

ТИМ
ЗА СОЦИЈАЛНО УКЉУЧИВАЊЕ
И СМАЊЕЊЕ СИРОМАШТВА

Извештај о дигиталној укључености у Републици Србији у периоду 2011-2014. године

Издавач

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва
Влада Републике Србије

Аутор

Слободан Марковић

Уредник

Ирена Радиновић

Дизајн и припрема

Далибор Јовановић

ВЛАДА
РЕПУБЛИКЕ
СРБИЈЕ

ТИМ
ЗА СОЦИЈАЛНО УКЉУЧИВАЊЕ
И СМАЊЕЊЕ СИРОМАШТВА

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**

ПОДРШКА: Израда публикације омогућена је средствима Швајцарске агенције за развој и сарадњу у оквиру пројекта „Подршка унапређењу процеса социјалног укључивања у Републици Србији“.

НАПОМЕНА: Ова публикација не представља званичан став Владе Републике Србије. Искључиву одговорност за садржај и информације које се налазе у публикацији носе аутори текста. Такође, текст није писан родно сензибилисаним језиком, јер га званична администрација и законодавство још увек не препознају.

Садржај

Увод	4
Општи подаци о коришћењу информационо-комуникационих технологија (ИКТ) ...	5
Коришћење рачунара	5
Коришћење интернета	6
Стопа коришћења рачунара и интернета код особа са инвалидитетом.....	7
Рачунарска писменост.....	7
Коришћење рачунара	8
Коришћење интернета.....	8
Електронске комуникације	10
Универзални сервис	10
Законски оквир	10
Универзални сервис у пракси.....	12
Стратегија развоја широкопојасног приступа	17
Јавно информисање	19
Дигитализација телевизије.....	19
Образовање	22
Рачунари и интернет у школама	22
Пројекат „Дигитална школа”.....	22
Пројекти „један ученик – један рачунар”	23
Образовање од куће, на даљину и индивидуални образовни планови.....	24
Прилагођени уџбеници и додатна подршка.....	25
Мрежа регионалних центара за асистивне технологије.....	26
Смернице Националног просветног савета за унапређење улоге ИКТ у образовању	27
Приступ информацијама	28
Приступачност сајтова државних институција.....	28
Електронски приступ Заштитнику грађана.....	29
Партнерство за отворену управу.....	30
Асистивне технологије	32
У области здравства	32
У области запошљавања	33
Родна равноправност, борба против насиља и дискриминације	35
Девојчице у сектору ИКТ.....	35
Центар за безбедни интернет.....	36
Пројекат „Зауставимо дигитално насиље”	37
Национални комитет за борбу против говора мржње на интернету	38
ИТ предузетништво	40
Пословни инкубатори.....	40
Стратегија подршке ИТ индустрији.....	41
Подршка пројектима ОЦД у области дигиталног укључивања	42
Међународни програми у области дигиталног укључивања	47
Safer Internet Program	47

УВОД

Социјално укључивање представља процес који омогућава да особе које су у ризику од сиромаштва и социјалне искључености добију могућности и средства која су потребна за пуно учешће у економском, друштвеном и културном животу и постизању животног стандарда и благостања који се сматрају нормалним у друштву у којем живе.¹

стицањем статуса земље кандидата за чланство у Европској унији, питања социјалног укључивања и смањења сиромаштва постала су обавезна компонента политике интеграције Републике Србије у Европску унију. Република Србија је, као један од важних задатака у процесу придруживања ЕУ, дефинисала **активно учешће у европском процесу социјалног укључивања**. Влада је посвећена испуњењу захтева које је ЕУ дефинисала на самитима у Лисабону и Копенхагену, и истовремено прати све одлуке које се односе на спровођење Стратегије „Европа 2020“.

Оцена стања социјалног укључивања у Републици Србији до средине 2011. године детаљно је изложена у Првом националном извештају о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији, који говори о напретку у унапређењу стратешког, законодавног и институционалног оквира у области социјалног укључивања.

Извештај о дигиталној укључености у Републици Србији припремљен је за потребе израде Другог националног извештаја о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији за период 2011–2014. године. Посебна пажња посвећена је дигиталном укључивању као стратешком опредељењу и политици развоја друштва. Дигитално укључивање односи се на потенцијале и техничке могућности које пружају информационо-комуникационе технологије, а које се могу искористити у циљу повећања квалитета живота, социјалне и политичке партиципације, могућности запошљавања, као и стварања услова за што виши степен личне независности.²

Циљ Извештаја о дигиталној укључености у Републици Србији је да мапира постојеће иницијативе које доприносе унапређењу ове области и обухвата: преглед законског, стратешког и институционалног оквира у области дигиталног укључивања, анализу тренутног стања у релевантним областима, преглед реализованих мера и програма и препоруке за наредни период.

¹ Први национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, 2011.

² Смернице за унапређивање улоге ИКТ у образовању, Национални просветни савет, 2013.

ОПШТИ ПОДАЦИ О КОРИШЋЕЊУ ИНФОРМАЦИОНО-КОМУНИКАЦИОНИХ ТЕХНОЛОГИЈА (ИКТ)

Коришћење рачунара

Према истраживању Републичког завода за статистику „Употреба информационо-комуникационих технологија у Републици Србији у 2013. години“³, 59,9% домаћинстава поседује рачунар, што представља повећање од 4,7% у односу на 2012. годину, односно 7,8% у односу на 2011. годину. Ипак, ово је и даље слабији резултат у поређењу са просеком Европске уније (у даљем тексту: ЕУ), који је у 2013. години износио 72%.⁴

Заступљеност рачунара у домаћинствима варира у зависности од територијалне целине: у Београду износи 67,1%, у Војводини 64%, а у централној Србији 55,1%. Разлике се могу уочити и када се упореди заступљеност рачунара у урбаном и руралном делу Србије: 66,3% наспрам 50,9%. У односу на 2012. годину, овај јаз се смањило, а у прилог томе говоре стопе раста заступљености рачунара: у урбаном делу Србије стопа раста је 3,3%, док тај раст у руралном делу Србије, у односу на 2012., износи 7%.

Међутим, највећи јаз у погледу заступљености рачунара у домаћинствима видљив је код структуре домаћинстава према месечном приходу. Рачунар већином поседују домаћинства која имају месечни приход који премашује 600 евра (88,9%), док учешће домаћинства са приходом до 300 евра износи свега 47,2%. Када погледамо податке за 2012. годину, видимо да се овај јаз у 2013. години смањило – стопа раста за домаћинства са приходом од 300 до 600 евра била је 3,2%, док је стопа раста за домаћинства са приходом мањим од 300 евра износила 8,7%.

Раслојавање је приметно и када се погледа ниво образовања, радни статус и старост корисника рачунара. Међу корисницима рачунара, 12,3% има високо и више образовање, 63,1% има средње образовање, док 24,6% има ниже од средњег образовања. Ипак, рачунар чешће користе лица са високим и вишим образовањем од лица са образовањем нижим од средњег (84% наспрам 30,4%). У 2013. години, 81,6% запослених је користило рачунар, наспрам 52,5% незапослених и 22,2% осталих, међу које спадају и пензионери. Преко 90% младих старости 16-24 година користило је рачунар барем једном у три месеца, за разлику од око 70% особа старости 25-54 године) и свега око 20% особа старости 55-74 године.

³ Сви статистички подаци за Републику Србију у овом поглављу преузети су из: Употреба информационо-комуникационих технологија у Републици Србији, 2013., веб-сајт Републичког завода за статистику, објављено 23. 9. 2013, <http://webzrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/14/03/PressICT2013.pdf> (приступљено 17. 1. 2014.).

⁴ Сви статистички подаци за ЕУ у овом поглављу преузети су из: E-Communications Household Survey, *Special Eurobarometer* 396, November 2013, <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/special-eurobarometer-396-e-communications-household-survey> (приступљено 17. 1. 2014.).

ПРЕПОРУКЕ

- Изменама и допунама Закона о порезу на додату вредност⁵ из 2013. године стопа ПДВ на рачунаре и рачунарску опрему повећана је за 150% – са ниже стопе од 8% на општу стопу од 20%. Ова промена вероватно ће утицати на мање стопе раста употребе рачунара у наредном периоду, посебно када су у питању социјално угрожене друштвене групе. Иако је стављање рачунара и рачунарске опреме на општу стопу ПДВ-а сагласно хармонизованим прописима који важе у ЕУ, требало би размотрити враћање рачунара и рачунарске опреме на нижу стопу ПДВ-а до тренутка приступања Србије у ЕУ.
- Имајући у виду да је познавање коришћења рачунара данас услов за велики број послова, требало би посветити више пажње програмима за оспособљавање и подстицање незапослених за коришћење рачунара.

Коришћење интернета

У Републици Србији 55,8% домаћинстава поседовало је интернет прикључак у 2013. години, што чини повећање од 8,3% у односу на 2012. годину, а 14,6% у односу на 2011. годину. Ипак, ово је и даље слабији резултат у поређењу са просеком ЕУ, који је у 2013. години износио 68%.

Заступљеност интернета у домаћинствима према територијалним целинама показује сличне разлике као и код поседовања рачунара: у Београду износи 65,8%, у Војводини 58,3%, а у централној Србији 49%. Слично важи и када је у питању заступљеност интернета у урбаном и руралном делу Србије – 63,8% наспрам 42,5%. У поређењу са 2012. годином, резултати показују да се овај јаз смањио. Стопа раста у урбаном делу Србије је 6,3%, док је раст у руралном делу Србије 9,3%.

Велики јаз постоји у погледу поседовања интернет прикључака када се погледа структура домаћинстава према висини месечног прихода. Интернет прикључак већином поседују домаћинства која имају месечни приход који премашује 600 евра (89,8%), док учешће домаћинстава са приходом мањим од 300 евра износи свега 39,5%. Овај јаз се смањио у односу на 2012. годину – стопа раста интернет прикључака код домаћинстава са приходима већим од 600 евра била је 3,5%, код домаћинстава са приходима између 300 и 600 евра 6,8%, док је у сегменту прихода до 300 евра стопа раста била 9,7%.

Када су у питању технологије приступа интернету, најзаступљенији је ADSL приступ, који користи 50,6% домаћинстава, кабловски интернет је присутан у 32,6% домаћинстава, бежични интернет у 19,7%, док модемску конекцију користи 1% домаћинстава са интернет прикључком. Што се тиче приступа интернету преко мобилног телефона, 17,1% домаћинстава користи услуге 3G мреже, а 11,8% услуге мреже претходне генерације (GPRS). У ЕУ ADSL приступ користи 58% домаћинстава, кабловски интернет 18%, мобилни телефон 9%, оптичко влакно 6%, dial-up 6% и сателитски приступ 3% домаћинстава.

Широкопојасну (broadband) интернет конекцију има 43,4% домаћинстава, што чини повећање од 5,4% у односу на 2012. годину, а 12,4% у односу на 2011. годину. Ипак, приметан је и даље велики заостатак у односу на ЕУ, где широкопојасни приступ користи 61% домаћинстава. Заступљеност ове врсте интернет конекције највећа је у Београду 52,8%, у Војводини износи 44,7%, док је најмања у централној Србији – 37,7%. Широкопојасну интернет конекцију већином поседују домаћинства која имају месечне приходе веће од 600 евра (70,5%), док

⁵ Закон о порезу на додату вредност („Службени гласник РС”, бр. 84/04, 86/04-исправка, 61/05, 61/07, 93/12 и 108/13).

учешће домаћинства са приходом мањим од 300 евра износи свега 29,8%. Значајне разлике постоје и када упоредимо заступљеност ове врсте интернет конекције у урбаном и руралном делу Србије: 52,4% наспрам 28,5%.

Раслојавање је приметно и када се погледа ниво образовања, радни статус и старост корисника интернета. Међу корисницима интернета, 25,3% има високо и више образовање, 62,7% има средње образовање, док 12% има ниже од средњег образовања. Ипак, интернет чешће користе лица са високим и вишим образовањем од лица са образовањем нижим од средњег (80,8% наспрам 27,5%). У 2013. години, 76,6% запослених је користило интернет, наспрам 49,1% незапослених и 20,5% осталих, међу које спадају и пензионери. Преко 90% младих старости 16-24 године користило је интернет барем једном у три месеца, за разлику од преко 60% особа старости 25-54 године и свега 15-20% особа старости 55-74 године.

ПРЕПОРУКЕ

- Имајући у виду малу доступност интернета у социјално угроженим домаћинствима, требало би обезбедити ширу доступност јавних места на којима постоји могућност бесплатног коришћења интернета (на пример, интернет терминали у јавним библиотекама, интернет киосци у општинским управама итд.).
- Приметан је низак ниво коришћења интернета у популацији незапослених. Имајући у виду да интернет може значајно утицати на повећање запослености – почев од могућности за лакше претраживање расположивих послова, преко учења нових вештина, до покретања сопственог бизниса преко интернета (е-трговина) – требало би ставити већи фокус на оспособљавање и подстицање незапослених за коришћење интернета.

Стопа коришћења рачунара и интернета код особа са инвалидитетом

Приликом Пописа становништва 2011. године, Републички завод за статистику прикупио је свеобухватне податке о особама са инвалидитетом (у даљем тексту: ОСИ), укључујући и податке о коришћењу рачунара и интернета.

Према подацима Пописа из 2011. године, укупан број ОСИ, старијих од 15 година, у Србији износи 571.780, што је око 8% од укупног броја становника.⁶

Рачунарска писменост

Што се тиче података о употреби рачунара и интернета, први закључак је да већина ОСИ, њих 515.840 (90,2% од укупног броја ОСИ), спада у особе које не користе рачунар и интернет. Међу њима је 308.063 жена (60%) и 207.777 мушкараца (40%).

Ово су пре свега старије особе (старости 55-74 године), њих 446.738 (готово 87% рачунарски неписмених ОСИ), док ОСИ старости 25-54 године које не користе рачунар и интернет има 64.660 (око 12%). Млађе ОСИ, старости 15-24 године које не користе рачунар и интернет има свега 4.442 (око 1%).

⁶ Коначни резултати Пописа становништва из 2011. године – Књига 8: Инвалидитет, веб-сајт Републичког завода за статистику, објављено 30. 5. 2013., http://popis2011.stat.rs/?page_id=1665 (приступљено 17. 1. 2014.).

Посматрано према територијалним целинама, најмање ОСИ које не користе рачунар и интернет је у Београду – 83.330 (око 16% рачунарски неписмених ОСИ), у Војводини – 143.925 (око 28%), док је у централној Србији – 288.585 (око 56%).

Према нивоу образовања, највише ОСИ који нису корисници рачунара и интернета има мање од средњег образовања – 293.872 (око 57% рачунарски неписмених ОСИ), средње образовање има 124.204 (око 24%), док 25.522 (око 5%) има више и високо образовање.⁷

У односу на економску активност, највише ОСИ који нису корисници спада у категорију економски неактивних лица (пензионери, ученици/студенти, домаћице и сл.) – чак 464.262 (око 90% рачунарски неписмених ОСИ), док има знатно мање запослених – 37.690 (око 7%) и незапослених – 13.888 (око 3%)

Коришћење рачунара

Подаци о употреби рачунара односе се на ОСИ које рачунар користе за обраду текста, израду табела, електронску пошту и сл. Имајући у виду да употреба рачунара од стране ОСИ у највећем броју случајева захтева примену неке од асистивних технологија (нпр. читачи екрана, прилагођене тастатуре и сл.), не чуди што мали број ОСИ користи рачунар. Оваква статистика указује да је потребна шира акција са циљем повећања нивоа социјалне укључености ОСИ кроз примену ИКТ. Дакле, према подацима Пописа становништва из 2011. године, рачунарски писмених ОСИ има свега 25.437 (око 5% од укупног броја ОСИ), од чега је више мушкараца (14.380), него жена (11.057).

Рачунар углавном користе особе старости 25-54 године – 14.257, нешто мање особе од 55-74 године – 8.447, док међу рачунарски писменим ОСИ има најмање младих старости 16-24 године – 2.733.

Разлике према територијалним целинама нису толико велике – најмање рачунарски писмених ОСИ има у Београду (7.831), па у Војводини (8.464), док највише рачунарски писмених ОСИ има у централној Србији (9.142).

Према нивоу образовања, нешто мање од половине рачунарски писмених ОСИ има средње образовање – 11.885 (7,7% свих ОСИ са средњим образовањем), затим више и високо – 6.074 (31,4% свих ОСИ са вишим и високим образовањем), док најмањи број рачунарски писмених ОСИ има мање од средњег образовања – 2.257 (1,2% свих ОСИ са мање од средњег образовања).

Када се погледа економска активност, више од пола рачунарски писмених ОСИ спада у категорију економски неактивних лица (пензионери, ученици/студенти, домаћице и сл.) – 14.052 (свега око 3% укупно економски неактивних ОСИ), док међу рачунарски писменим ОСИ има знатно мање запослених – 8.440 (16,3% укупно запослених ОСИ) и незапослених – 2.945 (око 15% незапослених ОСИ).

Коришћење интернета

Када се погледају подаци о коришћењу интернета од стране ОСИ, приметно је да већи број ОСИ користи интернет, него што сматра да је рачунарски писмено, односно користи рачунар за обраду текста, израду табела и сл. Према подацима Пописа из 2011. године, 44.481 ОСИ користи интернет (нешто мање од 9% укупног броја ОСИ), од чега је више мушкараца (25.078), него жена (19.403).

⁷ Преосталих 13% рачунарских неписмених ОСИ нема никакву школу, док је за мање од 1% ниво образовања „непознат”.

Интернет углавном користе особе старости 25-54 године – 24.368, па онда особе старости 55-74 године – 16.246, док међу ОСИ које користе интернет има најмање младих старости 16-24 године – 3.867.

Територијалне разлике нису толико велике – ОСИ које користе интернет у централној Србији има 16.793, у Војводини 15.166, док их у Београду има 12.522.

У односу на ниво образовања, нешто више од половине ОСИ које користе интернет има средње образовање – 26.670 (17,4% укупног броја ОСИ са средњим образовањем), затим више и високо – 10.755 (55,5% укупног броја ОСИ са вишим и високим образовањем), док нешто мањи број ОСИ које користе интернет има мање од средњег образовања – 6.826 (3,7% укупног броја ОСИ са мање од средњег образовања).

Према економској активности, више од пола ОСИ које користе интернет спада у категорију економски неактивних лица (пензионери, ученици/студенти, домаћице и сл.) – 26.211 (свега око 5,2% укупно економски неактивних ОСИ), док међу ОСИ које користе интернет има знатно мање запослених – 13.112 (25,3% укупно запослених ОСИ) и незапослених – 5.158 (26,6% укупно незапослених ОСИ).

Препоруке

- Преко 90% особа са инвалидитетом је рачунарски неписмено. Ради се углавном о особама старости 55-74 године нижег нивоа образовања (мање од средње школе), које живе у централној Србији и углавном су економски. Додатни проблем представља то што употреба рачунара од стране ОСИ у највећем броју случајева захтева примену неке од асистивних технологија (нпр. читачи екрана, прилагођене тастатуре и сл.), што изискује додатне трошкове и посебну обуку. Потребни су додатни напори државних институција и организација цивилног друштва са циљем повећања нивоа социјалне укључености ОСИ кроз примену ИКТ.

ЕЛЕКТРОНСКЕ КОМУНИКАЦИЈЕ

Универзални сервис

Законски оквир

Закон о електронским комуникацијама,⁸ полазећи од Директиве ЕУ о универзалном сервису,⁹ уређује пружање услуга универзалног сервиса, као „скупа основних електронских комуникационих услуга одређеног обима и квалитета, које су доступне свима на територији Републике Србије по прихватљивим ценама”.

Законом су утврђене услуге које чине универзални сервис, начин одређивања оператора који пружају ове услуге, утврђивање трошкова пружања универзалног сервиса који за операторе представљају прекомерно оптерећење и начин обезбеђивања средстава за накнаду прекомерних трошкова.

Сагласно Закону, основне услуге универзалног сервиса су:

- 1) приступ јавној комуникационој мрежи и јавно доступним телефонским услугама на фиксној локацији, укључујући и услугу преноса података која обезбеђује функционалан приступ Интернету;
- 2) приступ услугама обавештења и јавним телефонским именицима;
- 3) коришћење јавних телефонских говорница;
- 4) бесплатно упућивање позива службама за хитне интервенције;
- 5) посебне мере које особама са инвалидитетом и социјално угроженим корисницима

осигуравају једнаке могућности за приступ јавно доступним телефонским услугама, укључујући упућивање позива службама за хитне интервенције, услугама обавештења и јавним телефонским именицима.

Услуге универзалног сервиса пружају се на технолошки неутралној основи, са прописаним квалитетом и по приступачним ценама, а особама са инвалидитетом и социјално угроженим корисницима по повољнијим ценама.

Министарство културе, информисања и информационог друштва, на предлог Републичке агенције за електронске комуникације (у даљем тексту: РАТЕЛ), донело је Правилник о универзалном сервису,¹⁰ којим су ближе уређене посебне мере које особама са инвалидитетом и социјално угроженим корисницима осигуравају једнаке могућности за приступ јавно доступним телефонским услугама.

Сагласно члану 9. овог Правилника, једнаке могућности за приступ јавно доступним телефонским услугама (укључујући упућивање позива службама за хитне интервенције, услугама обавештења и јавним телефонским именицима), обезбеђују се за особе са инвалидитетом применом следећих посебних мера:

⁸ Закон о електронским комуникацијама („Службени гласник РС”, бр. 44/10, 60/13-УС).

⁹ Directive 2002/22/EC of the European Parliament and of the Council on universal service and users' rights relating to electronic communications networks and services (Universal Services Directive), as amended by Directive 2009/136/EC.

¹⁰ Правилник о универзалном сервису („Службени гласник РС”, бр. 24/12).

1) увршћивањем терминалне опреме прилагођене за коришћење особама са различитим врстама инвалидитета (оштећења слуха, вида итд.) у понуду оператора, који су одређени за пружаоце услуга универзалног сервиса, у складу са Законом;

2) прилагођавањем телефонских говорница за приступ и коришћење особама са инвалидитетом.

Једнаке могућности за приступ јавно доступним телефонским услугама (укључујући упућивање позива службама за хитне интервенције, услугама обавештења и јавним телефонским именицима), обезбеђују се за социјално угрожене кориснике применом следећих посебних мера:

1) одобравањем попушта на увођење првог прикључка за приступ услугама јавне комуникационе мреже, ради коришћења јавно доступних телефонских услуга, на фиксној локацији;

2) одобравањем попушта на месечну претплату за основне услуге и одређени обим саобраћаја.

Социјално угрожени корисници, у складу са Законом и овим Правилником, јесу:

1) корисници додатка за помоћ и негу другог лица по прописима којима се уређује социјална заштита;

2) лица са телесним, интелектуалним, менталним, сензорним, говорно-језичким, социо-емотивним, вишеструким сметњама у развоју и функционисању - корисници права и услуга по прописима којима се уређује социјална заштита, чије потребе за негом и материјалном сигурношћу превазилазе могућности породице;

3) корисници права на новчану социјалну помоћ по прописима којима се уређује социјална заштита;

4) пружаоци услуге породичног смештаја по прописима којима се уређује социјална заштита;

5) корисници права на дечији додаток по прописима којима се уређује финансијска подршка породици.

Правилником је прописано да услове у погледу обезбеђивања приступачности особама са инвалидитетом, као и попушта и услова за пружање услуга социјално угроженим корисницима, уређује РАТЕЛ, у складу са законом.

На основу овлашћења из Закона о електронским комуникацијама, РАТЕЛ је донео Одлуку о одређивању оператора који имају обавезу да обезбеђују универзални сервис,¹¹ према којој су оператори Телеком Србија, Теленор, Vip mobile и Media Works (сада Орион Телеком), одређени као оператори са обавезом пружања услуга универзалног сервиса на територији Републике Србије.

Републичка агенција за електронске комуникације донела је Решење о одређивању цена за услуге универзалног сервиса,¹² којим су операторима Телеком Србија, Теленор и Vip mobile утврђене цене пружања услуга универзалног сервиса и извршена подела насељених места у којима оператори пружају услуге универзалног сервиса, сразмерно тржишном учешћу и принципу најмањег оптерећења.¹³

¹¹ Одлука о одређивању оператора који имају обавезу да обезбеђују универзални сервис („Службени гласник РС”, бр. 15/10).

¹² Решење о одређивању цена за услуге универзалног сервиса, веб-сајт РАТЕЛ, објављено 4. 3. 2013., <http://registar.ratel.rs/cyr/filestore/?filestore=212&id=36864> (приступљено 16. 1. 2014.).

¹³ „Списак локација на којима ће бити доступне услуге универзалног сервиса и распоред оператора који те услуге пружају”, веб-сајт РАТЕЛ, објављено 12. 3. 2013., http://www.ratel.rs/upload/documents/Novosti/Univerzalni_servis_-_lokacije_i_operatori_mart_2013.pdf (приступљено 17. 1. 2014.).

Насељена места сврстана су у две групе:

1) места у којима не постоји сигнал мобилне телефоније и у којима нема фиксне телекомуникационе мреже или у којима број прикључака фиксне телекомуникационе мреже не одговара потребама (број таквих насељених места је 39);

2) места у којима је број прикључака на 100 становника мањи од 10 или фиксних прикључака нема и постоји непотпуна покривеност сигналом мобилне телефоније (број таквих насељених места је 712).

Законом о електронским комуникацијама предвиђено је да оператори подносе РАТЕЛ шестомесечне извештаје о пружању услуга универзалног сервиса, са пописом трошкова за које сматрају да представљају прекомерно оптерећење. Међутим, РАТЕЛ још увек није подзаконским актом ближе уредио начин документовања прекомерних трошкова оператора и мерила за остваривање права на накнаду прекомерних трошкова (члан 57).

Универзални сервис у пракси

Најава почетка пружања услуга универзалног сервиса објављена је у априлу 2013. године.¹⁴

У следећој табели приказане су цене по којима оператори универзалног сервиса пружају своје услуге:

Врста услуге / оператор	Телеком Србија ¹⁵	Теленор ¹⁶	Vip mobile ¹⁷	Орион телеком ¹⁸
Прикључак	6.000	6.000	6.000	3.999
Месечна претплата	516	516	516	639
Месни саобраћај – нижа тарифа	0,55	1,2	1,2	0,92
Месни саобраћај – виша тарифа	1,1	1,2	1,2	0,92
Међумесни саобраћај – нижа тарифа	0,85	1,2	1,2	2,4
Међумесни саобраћај – виша тарифа	1,69	1,2	1,2	2,4
Саобраћај ка националним мобилним мрежама – нижа тарифа	7,28	7,27	7,27	10,8
Саобраћај ка националним мобилним мрежама – виша тарифа	10,93	7,27	7,27	10,8

¹⁴ „Почетак пружања услуге универзалног сервиса”, веб-сајт РАТЕЛ, објављено 12. 3. 2013., http://www.ratel.rs/informacije/novosti.234.html?article_id=1340 (приступљено 16. 1. 2014.).

¹⁵ „Тарифни систем – унутрашњи (национални) саобраћај”, веб-сајт Телекома Србија, <http://www.open.telekom.rs/home/Content.aspx?temp=0&sid=126&id=693> (приступљено 17. 1. 2014.).

¹⁶ „Универзални сервис”, веб-сајт Теленора, <http://www.telenor.rs/sr/Privatni-korisnici/Usluge/Univerzalni-servis/> (приступљено 17. 1. 2014.).

¹⁷ „Vip универзални сервис”, веб-сајт Vip mobile, <http://www.vipmobile.rs/usluge/osnovne-usluge/vip-univerzalni-servis.2137.html> (приступљено 17. 1. 2014.).

¹⁸ „Фиксна телефонија – ценовник”, веб-сајт Орион телекома, http://www.oriontelekom.rs/privatni_korisnici/fiksna_telefonija/cenovnik.528.html (приступљено 17. 1. 2014.).

Напомене:

- Телеком Србија пружа универзални сервис по регулисаној тарифи, која је јединствена за све кориснике и не зависи од технологије која се користи за приступ мрежи (бакарна парица, CDMA или CLL).
- Теленор и Vip mobile пружају универзални сервис по регулисаној тарифи, преко мобилне мреже (CLL).
- Орион телеком пружа универзални сервис по нерегулисаној тарифи, преко фиксне-бежичне мреже (CDMA).
- Све цене су дате у динарима са укљученим ПДВ, на дан 17. 1. 2014.
- Све тарифе се односе на минут разговора.
- У месечну претплату је укључено:
 - Телеком – 300 бесплатних импулса;
 - Теленор – 144 динара бесплатног саобраћаја;
 - Vip mobile – 120 динара бесплатног саобраћаја;
 - Орион телеком – 200 динара бесплатног саобраћаја (основни пакет).

Према плану РАТЕЛ, у оквиру прве фазе реализације универзалног сервиса, било је предвиђено покривање 712 места у којима је број прикључака на 100 становника мањи од 10 или фиксних прикључака нема и постоји непотпуна покривеност сигналом мобилне телефоније. Према подацима РАТЕЛ, у оквиру прве фазе сви оператори су испунили своје обавезе и обезбедили могућност коришћења услуга универзалног сервиса у наведених 712 места. Резултат ових активности је 227 нових корисника универзалног сервиса, док је за око још педесет корисника реализација прикључка у току. Сви нови прикључци реализовани су преко Телекома Србија, док Теленор и Vip mobile нису пријавили захтеве корисника за пружањем услуга, иако су обезбедили техничке могућности.

Оператори су потом обишли 39 места у којима не постоји сигнал мобилне телефоније и у којима нема фиксне телекомуникационе мреже или у којима број прикључака фиксне телекомуникационе мреже не одговара потребама, како би проценили трошкове обезбеђивања услова за пружање услуга универзалног сервиса. Према подацима које је прикупио РАТЕЛ, заједничка процена оператора јесте да би за обезбеђивање техничких услова за пружање услуга универзалног сервиса у овим местима било потребно око 317 милиона динара, без трошкова набавке и инсталације телекомуникационе опреме, терминалне опреме и накнада за коришћење радио фреквенција и трошкова закупа.

Када су у питању посебне мере које особама са инвалидитетом обезбеђују једнаке могућности за приступ јавно доступној телефонској услузи, Правилник о универзалном сервису предвидео је следеће: увршћивање терминалне опреме прилагођене особама са различитим врстама инвалидитета (оштећења слуха, вида итд.) у понуду оператора који пружају услуге универзалног сервиса, као и прилагођавање телефонских говорница за приступ и коришћење особама са инвалидитетом. Треба имати у виду и да је, према подацима Пописа становништва из 2011. године, број особа са различитим врстама инвалидитета у Србији 571.780, односно око 8% од укупне популације.¹⁹

РАТЕЛ није искористио законску могућност прописивања обавезе операторима у везу са увршћивањем у понуду терминалне опреме прилагођене особама са различитим врстама инвалидитета.

Што се тиче телефонских говорница, РАТЕЛ до сада није инсистирао на постављању нових телефонских говорница, нити је прописао обавезу њиховог постављања, образложивши такву одлуку високим процентом покривености територије сигналом мобилне телефоније, као и високим трошковима одржавања говорница. Такође, РАТЕЛ није прописао обавезу прилагођавања постојећих телефонских говорница стандардима приступачности, што би

¹⁹ Коначни резултати Пописа 2011. – Књига 8: Инвалидитет, веб-сајт Републичког завода за статистику, објављено 30. 5. 2013., http://popis2011.stat.rs/?page_id=1665 (приступљено 17. 1. 2014.).

олакшало коришћење особама са инвалидитетом и другим корисницима.²⁰ Према Прегледу тржишта телекомуникација у Републици Србији у 2012. години,²¹ број телефонских говорница бележи константан пад од 2006. године. Током 2012. у Србији је било инсталирано 9.051 говорница, што је за више од 1.000 мање него што их је било 2011. и за око 4.900 мање него што их је било 2006.

Када су у питању посебне мере које социјално угроженим корисницима обезбеђују једнаке могућности за приступ јавно доступној телефонској услузи, Правилник о универзалном сервису наводи следеће две – одобравање попушта на увођење првог прикључка за приступ овим услугама и одобравање попушта на месечну претплату за основне услуге и одређени обим саобраћаја. Према подацима Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, из јануара 2014. године, број социјално угрожених корисника обухваћених Правилником о универзалном сервису, био је око 360.000.²²

Према наводима РАТЕЛ, ако би се сваком од 360.000 корисника омогућио само попуст од 20% на месечну претплату (што износи приближно 1 евро месечно, односно око 12 евра годишње по кориснику), то би укупно коштало око 4,32 милиона евра. Имајући то у виду, РАТЕЛ није прописао обавезу операторима у погледу висине попушта за увођење првог прикључка и месечну претплату за основне услуге и одређени обим саобраћаја.

Тренутни статус испуњења обавеза оператора који пружају услуге универзалног сервиса у погледу обезбеђивања једнаких услова за коришћење телекомуникационих услуга особама са инвалидитетом и социјално угроженим корисницима изгледа овако:

Оператор	Попусти за социјално угрожене кориснике	Терминални уређаји за особе са инвалидитетом	Посебни пакети за особе са инвалидитетом	Друго
Телеком Србија	Мобилна телефонија: посебно повољни post-paid пакети за кориснике који живе у одређеним насељима на Пештерској висоравни, Власинском језеру, подручју реке Нишаве, реке Топлице, реке Пчиње и у Косовско-метохијској области. ²³	У понуди је услуга телеасистенције у сарадњи са фирмом Асистел, намењена старијим особама, лицима са инвалидитетом, слабо покретним и непокретним особама, слепим и слабовидим особама, односно особама којима је неопходно континуирано праћење и подршка. ²⁴	Фиксна телефонија: 80% попушта на увођење прикључка, 50% попушта на претплату и 300 бесплатних импулса месечно за особе са инвалидитетом прве категорије. ²⁵ Мобилна телефонија: Посебни post-paid пакети прилагођени потребама особа са оштећењем вида, слуха и других врста инвалидитета. ²⁶	Особље у неким пословницама је обучено за комуникацију знаковним језиком. ²⁹

²⁰ Овде треба нагласити да је обавеза прилагођавања телефонских говорница особама са инвалидитетом донекле прописана другим прописом – Правилником о техничким стандардима приступачности („Службени гласник РС”, бр. 46/13) – који у члану 31. прописује начин постављања телефонских говорница (висина од пода, димензије кабине, постојање преклопног седишта, тактилна црта вођења за слепе и сл.). Међутим, овај правилник не покрива техничке захтеве у погледу услуга које говорница треба да пружи (на пример, могућност прикључивања слушалица и посебне тастатуре за особе оштећеног слуха итд.).

²¹ Преглед тржишта телекомуникација у Републици Србији у 2012. години, веб-сајт РАТЕЛ, http://www.ratel.rs/upload/documents/Pregled_trzista/Ratel_Pregled_trzista_2012.pdf (приступљено 17. 1. 2014.).

²² „Информације о социјалним давањима”, веб-сајт Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, <http://www.minrzs.gov.rs/socijalna-davanja-visina.php> (приступљено 17. 1. 2014.). Министарство није објављивало нове податке након фебруара 2014. године.

²³ „Тарифе намењене одређеним подручјима”, веб-сајт Телекома Србија, <http://www.mts.telekom.rs/index.php/odredena-podrucja.html> (приступљено 17. 1. 2014.).

²⁴ „Континуирана помоћ путем телефонске линије”, веб-сајт Телекома Србија, <http://www.open.telekom.rs/home/News.aspx?temp=5&cid=42927> (приступљено 17. 1. 2014.).

			<p><i>Интернет:</i> 50% попушта на месечну претплату за ADSL пакет, за особе са степеном инвалидитета од 70 до 100%.²⁷ Такође, постоји могућност куповине пакета мобилног интернета са 50% попушта на месечну претплату, која важи за особе са инвалидитетом и њихова удружења.</p> <p><i>IPTV:</i> 50% попушта на месечну претплату за основни IPTV пакет, за особе са степеном инвалидитета од 70 до 100%.²⁸</p>	
Теленор	/	/	<p><i>Мобилна телефонија:</i> посебно повољан post-paid пакет намењен особама оштећеног слуха, слепим лицима, дистрофичарима, особама са инвалидитетом, као и њиховим организацијама.³⁰</p>	/
Vip mobile	/	У понуди је мобилни телефон Alcatel 20.01 са великим тастерима и SOS дугметом. ³¹	/	/
Orion Telekom	Фиксна телефонија: попуст од 50% на месечну претплату и активацију услуге за социјално угрожене кориснике. ³²	/	Фиксна телефонија: попуст од 50% на месечну претплату и активацију услуге за особе са инвалидитетом.	/

Као највеће проблеме у примени универзалног сервиса, РАТЕЛ наводи:

- компликоване процедуре, високе накнаде и друге трошкове у вези са изградњом инфраструктуре у местима без фиксне телекомуникационе мреже или у местима где постојећа инфраструктура не одговара потребама;

²⁵ „Да ли особе са инвалидитетом имају право на попуст”, веб-сајт Телекома Србија, <http://www.open.telekom.rs/home/Content.aspx?temp=7&sid=203&id=210&cid=42151> (приступљено 17. 1. 2014.).

²⁶ „Тарифе намењене особама са инвалидитетом”, сајт Телекома Србија, <http://www.mts.telekom.rs/index.php/Specijalnetarife.html> (приступљено 17. 1. 2014.).

²⁹ „Знаковни језик у пословницама”, веб-сајт Телекома Србија, објављено 17. 5. 2013., http://www.mts.telekom.rs/index.php/vesti_detaljno/items/znakovni-jezik-u-poslovnica.html (приступљено 17. 1. 2014.).

²⁷ „Интернет”, веб-сајт Телекома Србија, <http://www.open.telekom.rs/home/Content.aspx?sid=176&id=177> (приступљено 17. 1. 2014.).

²⁸ „Open IPTV – калкулатор”, веб-сајт Телекома Србија, <http://open.telekom.rs/iptv/kalkulator.aspx?sid=360&id=485> (приступљено 17. 1. 2014.).

³⁰ „Пакет за особе са инвалидитетом”, веб-сајт Теленора, <http://www.telenor.rs/sr/Privatni-korisnici/Tarifni-paketi/Postpaid-paketi/osobe-sa-invaliditetom/> (приступљено 17. 1. 2014.).

³¹ „Мобилни уређаји”, веб-сајт Vip mobile, <http://www.vipmobile.rs/mobilni-uredjaji/alcatel-2001.2523.html> (приступљено 17. 1. 2014.).

³² Одлука о посебним условима коришћења услуга фиксне телефоније за социјално угрожене кориснике и лица са инвалидитетом, веб-сајт Орион телекома, http://www.oriontelekom.rs/upload/Odluka_o_povlascenim_uslovima_koriscenja_fiksne_telefonije_za_ugrozene_kategorije_korisnika022014.pdf (приступљено 28. 2. 2014.).

- мали број захтева за услугама универзалног сервиса, због незаинтересованости корисника, одлива становништва из руралних подручја или недовољне обавештености;
- одбијање становника у неким местима да користе бежичне комуникационе уређаје.

Препоруке

- Узевши све у обзир, евидентан је фокус РАТЕЛ на регулисање тарифа и постизање договора око расподеле насељених места у којима ће оператори пружати услуге универзалног сервиса, сразмерно тржишном учешћу и принципу најмањег оптерећења. Међутим, остаје нејасно на који начин и у ком року ће бити обезбеђена инфраструктура за покривање 39 места у којима не постоји сигнал мобилне телефоније и у којима нема фиксне телекомуникационе мреже или у којима број прикључака фиксне телекомуникационе мреже не одговара потребама. Оператори су проценили да би стварање техничких могућности коштало око 317 милиона динара. РАТЕЛ би требало да искористи могућност рефундације дела ових трошкова кроз механизам универзалног сервиса, посебно имајући у виду да се не ради о износу који би представљао значајно оптерећење за тржиште телекомуникација (оператори су на тржишту Републике Србије остварили укупан приход од 174 милијарде динара у 2012. години³³), као и да је реално очекивати да се тај трошак расподели током вишегодишњег периода.
- Неопходно је да РАТЕЛ у што краћем року донесе недостајући подзаконски акт, којим би уредио начин документовања прекомерних трошкова оператора и мерила за остваривање права на накнаду прекомерних трошкова.
- Такође, РАТЕЛ и друге државне институције требало би да обезбеде законске предуслове и укину или значајно смање таксе и накнаде које оператори плаћају приликом изградње и експлоатације инфраструктуре у угроженим областима.
- Без обзира што број телефонских говорница из године у годину опада, потребно је да РАТЕЛ пропише минимум функционалних захтева како би барем нове, односно заменске телефонске говорнице лакше могле да користе особе са инвалидитетом и друге угрожене категорије становништва.
- Имајући у виду да могућност комуникације значајно утиче на социјалну укљученост, неопходно је да РАТЕЛ пропише обавезе операторима у погледу попушта на прикључак и пакет основних телекомуникационих услуга на фиксној локацији за социјално угрожене кориснике, у складу са важећим Законом и релевантним подзаконским актима. Законом о електронским комуникацијама већ је предвиђен механизам рефундације трошкова за које се утврди да операторима представљају прекомерно оптерећење. Осим тога, мало је вероватно да ће у пракси доћи до максималне искоришћености ове бенефиције, као и да ће овај попуст у свим случајевима моћи да се оквалификује као прекомерно оптерећење за операторе.
- РАТЕЛ и ресорно министарство, у сарадњи са операторима и медијима, требало би да спроведу кампању информисања јавности о могућности коришћења посебних пакета за особе са инвалидитетом и попушта за социјално угрожене кориснике, имајући у виду да су оператори већ обезбедили инфраструктуру за пружање услуга универзалног сервиса.
- Неопходно је што хитније обезбедити већу доступност служби за хитне интервенције особама са инвалидитетом – на пример, тако што би помоћ могла да се затражи слањем SMS поруке диспечерском центру.

³³ Преглед тржишта телекомуникација у Републици Србији у 2012. години, РАТЕЛ, 2012.

Стратегија развоја широкопојасног приступа

Влада је у септембру 2009. године донела Стратегију развоја широкопојасног приступа у Републици Србији до 2012. године,³⁴ заједно са пратећим акционим планом.³⁵ Овај документ, између осталог, истиче велики значај широкопојасног приступа за постизање боље социјалне укључености особа са инвалидитетом, квалитетније образовање за све, бољи приступ услугама јавне управе и здравственим услугама, као и бржи економски развој руралних подручја (поглавља V и IX).

У документу се, такође, констатује да су основни проблеми широкопојасног приступа у Републици Србији лош квалитет мреже за приступ и нефлексибилни систем тарифирања услуга уз релативно високе цене, што проистиче из непостојања конкуренције у домену инфраструктуре и услуга које се пружају крајњем кориснику. Мрежа за приступ није у потпуности изграђена, како са становишта географске покривености, тако и са становишта понуде услуга, док на многим локацијама не постоји приступ инфраструктури која је у власништву више од једног оператора.³⁶

Стратегијом и пратећим акционим планом предвиђено је, између осталог, неколико мера од значаја за повећање социјалне укључености и смањење сиромаштва:

- израда катастра телекомуникационе инфраструктуре;
- израда плана за ефикасно коришћење телекомуникационе инфраструктуре;
- израда модела за подстицање развоја тржишта широкопојасног приступа;
- интеграција основних и средњих школа у јединствену мрежу;
- повезивање установа културе на академску мрежу;
- обезбеђивање јавне доступности широкопојасног приступа корисницима у просторијама јавних установа и органима државне управе;

Судећи по јавно доступним извештајима о раду ресорног министарства и РАТЕЛ, већи део поменутих ставки није реализован, иако су за неке од поменутих активности обављене припремне радње.

Министарство надлежно за послове телекомуникација у међувремену је израдило нацрт нове Стратегије развоја широкопојасног приступа, о чему је спроведена јавна расправа од 22. новембра до 5. децембра 2013. године. Ипак, до средине 2014. године, Влада Србије није усвојила нову стратегију.

Препоруке

- Министарство надлежно за послове телекомуникација би требало што пре формално да предложи, а Влада да усвоји, нову Стратегију развоја широкопојасног приступа у Републици Србији.
- РАТЕЛ би требало неодложно да приступи изради националне мапе широкопојасног приступа, сагласно најбољој пракси земаља ЕУ. Овај јавно доступни географски информациони систем требало би да покаже у којим подручјима не постоји приступна инфраструктура, где је она застарела или неадекватна, колики је ниво конкуренције у сваком насељеном месту, каква је понуда оператора у областима где постоји инфраструктура итд.

³⁴ Стратегија развоја широкопојасног приступа у Републици Србији до 2012. године („Службени гласник РС”, бр. 84/09).

³⁵ Стратегија развоја широкопојасног приступа у Републици Србији до 2012. године са акционим планом, веб-сајт РАТЕЛ, http://www.ratel.rs/upload/editor_files/File/Strategija%20i%20akcioni%20plan%20razvoj%20sirokopojasnog%20pristupa.pdf (приступљено 17.1.2014.).

³⁶ Ibid., стр. 13.

- На основу увида из националне мапе широкопојасног приступа, требало би сачинити дугорочни Програм државне подршке развоју широкопојасног приступа у Републици Србији, сагласно најбољој пракси земаља ЕУ.
- У оквиру нове Стратегије широкопојасног приступа требало би задржати и реализовати активности у вези са интеграцијом јавних установа и органа државне управе у јединствену (државну) мрежу, као и обезбеђивање јавне доступности широкопојасног приступа у просторијама ових установа и органа (нпр. путем интернет киоска и/или јавних тачака за бежични приступ интернету).

ЈАВНО ИНФОРМИСАЊЕ

Дигитализација телевизије

Године 2006. у Женеви је одржана Регионална конференција о радио-комуникацијама (RRC-06), под окриљем Међународне уније за телекомуникације (ITU), на којој су утврђене обавезе националних администрација и одређен рок за прелазак са аналогног на дигитално емитовање телевизије. Република Србија се, као потписник завршних аката RRC-06, обавезала да ће прелазак на дигитално емитовање телевизијских програма обавити до 17. јуна 2015. године.³⁷

Полазећи од ове обавезе, тадашње Министарство телекомуникација и информационог друштва донело је Стратегију за прелазак са аналогног на дигитално емитовање радио и телевизијског програма у Републици Србији.³⁸ Овом стратегијом, између осталог, одређен је DVB-T2 као стандард за емитовање и MPEG-4 као стандард за компресију дигиталног ТВ сигнала. Такође, предвиђено је усвајање одговарајуће шеме подршке угроженим друштвеним групама у процесу преласка на дигитално емитовање, нарочито особама са инвалидитетом, старијим и социјално угроженим корисницима. Напокон, Стратегијом је предвиђено да мрежа за дигитално емитовање пружи корисницима нове могућности, од којих су неке посебно значајне за социјалну инклузију, као на пример, титловање у реалном времену, избор титлова и тонског записа на више језика, већи број нових канала са локалним садржајима и садржајима за националне мањине.

Јавно предузеће Емисиона техника и везе, претходно сектор за емисиону технику и везе при РТС, основано је 2010. године одлуком Владе Републике³⁹ Јавно предузеће Емисиона техника и везе пустило у рад иницијалну мрежу дигиталне телевизије у марту 2012. године, коју је чинило 13 предајника и два репетитора, чиме је дигитална телевизија у пробном режиму постала доступна за око 40% становништва у Србији.⁴⁰ Проширена иницијална мрежа, са 35 емисионих станица широм Републике Србије, пуштена у рад са пуном снагом у новембру 2013. године, чиме је око 75% становништва Републике Србије добило могућност пријема сигнала дигиталне телевизије.⁴¹ Дана 14. августа 2014. године, Министарство трговине, туризма и телекомуникација донело је нови Правилник о преласку са аналогног на дигитално емитовање телевизијског програма и приступу мултиплексу,⁴² којим су дефинисани датуми коначног гашења аналогног ТВ сигнала и преласка на искључиво дигитално емитовање. Сагласно овом правилнику (члан 11), предвиђено је да аналогни ТВ сигнал буде искључен: 25. фебруара 2015. у зонама расподеле Авала, Вршац, Кикинда, Рудник-Црни Врх

³⁷ Закон о потврђивању Завршних аката Регионалне конференције о радио-комуникацијама за планирање дигиталне терестријалне радиодифузне службе у деловима Региона 1 и 3, у фреквенцијским опсезима 174-230 MHz и 470-862 MHz (RRC-06) („Службени гласник РС – међународни уговори”, бр. 4/10).

³⁸ Стратегија за прелазак са аналогног на дигитално емитовање радио и телевизијског програма у Републици Србији („Службени гласник РС”, бр. 52/09, 18/12 и 26/13).

³⁹ „Наша историја”, веб-сајт ЈП ЕТВ, <http://www.etv.rs/o-nama/nasa-istorija> (приступљено 17. 1. 2014.).

⁴⁰ „Иницијална мрежа”, веб-сајт ЈП ЕТВ, <http://www.etv.rs/inicijalna-mreza> (приступљено 17. 1. 2014.).

⁴¹ „Више од 75 одсто становника Србије има могућност да гледа бесплатно дигиталну ТВ”, веб-сајт ЈП ЕТВ, <http://www.etv.rs/etvesti/87-etvackije/161-vise-od-75-odsto-stanovnika-srbije-ima-mogucnost-da-gleda-besplatno-digitalnu-tv> (приступљено 17. 1. 2014.).

⁴² Правилник о преласку са аналогног на дигитално емитовање телевизијског програма и приступу мултиплексу („Службени гласник РС”, бр. 86/2014).

(Јагодина), Суботица-Сомбор и Чот-Венац; 31. марта 2015. у зонама расподеле Бесна Кобила и Тупижница; и 30. априла 2015. у зонама расподеле Дели Јован, Јастребац, Копаоник, Торник-Овчар и Цер-Маљен. Истим чланом правилника предвиђено је да се током периода од шест месеци пре наведених датума, у одговарајућим зонама расподеле емитују паралелно аналогни и дигитални ТВ сигнал (тзв. simulcast).

Будући да прелазак на дигиталну ТВ подразумева да свако домаћинство које зависи искључиво од земаљског преноса ТВ сигнала треба да набави, угради и успешно употребљава одговарајућу дигиталну пријемну опрему (ТВ апарат новије генерације који подржава DVB-T2/MPEG-4 стандарде или тзв. set-top-box, STB адаптер за приказ дигиталног сигнала на ТВ апарату старије генерације), државе често кроз различите моделе финансирања или кофинансирања субвенционису прелазак на дигитално емитовање за ова домаћинства. Током 2013. године, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, у сарадњи са Министарством спољне и унутрашње трговине и телекомуникација, израдио је студију под називом „Предлог потенцијалних модела шеме помоћи у процесу дигитализације земаљске телевизије у Републици Србији и примери праксе других земаља”.⁴³ Ова студија садржи упоредну анализу процеса дигитализације и шема помоћи угроженом становништву, које су примењене у САД, Великој Британији, Италији, Француској, али и у земљама региона – Хрватској, Мађарској, Словенији.

Кључне препоруке студије у вези са процесом дигитализације ТВ у Србији су:

- Планирати и спроводити шему помоћи регионално (као и саму дигитализацију телевизије);
- Пре почетка процеса преласка спровести кампању што ширег информисања становништва о свим битним детаљима и подршци за угрожене кориснике;
- Полазећи од специфичности Републике Србије у односи на друге посматране земље, које се огледају у ниском стандарду, релативно неразвијеном систему социјалне заштите и израженом сиромаштву старачких домаћинстава у руралним подручјима, требало би усвојити социјално-инклузивни модел подршке и алоцирати одговарајућа буџетска средства за његову реализацију. Овај модел обухвата финансијску помоћ приликом куповине STB уређаја домаћинствима у Србији, као и техничку помоћ старијим лицима и особама са инвалидитетом. Обухват би укључивао домаћинства са примаоцима новчане социјалне помоћи, дечијег додатка и додатка за туђу негу и помоћ, домаћинства са статусом најугроженијих избеглих и интерно расељених лица, старачка домаћинства на селу (сви чланови старији од 65 година), као и примаоце ниских (минималних) пензија. Трошкови овог модела процењени су на 9,3 до 11,9 милиона евра, у зависности од сценарија искоришћености шеме помоћи (70 до 90%).

Влада Републике Србије је 9. октобра 2014. године, на предлог Министарства трговине, туризма и телекомуникација, донела Уредбу о утврђивању мера подршке и ближих услова у погледу критеријума за одређивање угрожених потрошача при набавци опреме за пријем сигнала дигиталне телевизије.⁴⁴ Према овој уредби, право на добијање STB уређаја имаће само материјално угрожена лица, и то: корисници права на социјалну помоћ, корисници права на новчану накнаду и додаток за помоћ и негу другог лица, као и корисници права на пензију који живе сами и примају пензију која није виша од најнижег износа пензије утврђеног у осигурању запослених (члан 3. Уредбе).

⁴³ „Шема помоћи за најугроженије становништво у процесу дигитализације земаљске телевизије”, веб-сајт Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва, објављено 30. 9. 2013., <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/sema-pomoci-za-najugrozenije-stanovnistvo-u-procesu-digitalizacije-zemaljske-televizije/>

⁴⁴ Уредба о утврђивању мера подршке и ближих услова у погледу критеријума за одређивање угрожених потрошача при набавци опреме за пријем сигнала дигиталне телевизије („Службени гласник РС”, бр. 108/2014).

Према подацима Министарства трговине, туризма и телекомуникација, на дан 31. маја 2014. године, у Србији је било 326.000 лица која испуњавају наведене критеријуме, и то: 118.000 корисника права на новчану социјалну помоћ, 76.000 корисника права на новчану накнаду за помоћ и негу другог лица, 32.000 корисника права на додатак за помоћ и негу другог лица и 100.000 корисника права на пензију који живе сами који остварују месечни износа пензије који није већи од најнижег износа пензије, утврђеног за одговарајућу категорију пензионера. Ова угрожена лица живи у 118.469 породице, у којима укупно живи 4,22% становништва Србије. Укупан износ средстава који је потребан за набавку STB уређаја за кориснике из наведених категорија, имајући у виду процењену вредност STB уређаја од 30 евра, износио би 3.554.070 евра.

Препоруке

- Поред тога што коначно усвојено решење има мањи обухват од онога који је предложен студијом Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва, потенцијално велики проблем у реализацији уредбе јесте то што се за остваривање права на добијање STB уређаја, сваки од корисника социјалне помоћи мора поднети писану пријаву локалном центру за социјални рад, односно филијали Фонда ПИО, као и приложити одговарајуће доказе о свом статусу (члан 6. Уредбе). Имајући у виду да државне институције већ имају у својим евиденцијама неопходне податке о корисницима социјалне помоћи, далеко боље решење би могло да буде просто пријављивање социјално угрожених путем централног телефонског контакт-центра, па би у том смислу требало размислити о измени уредбе, како се процес обезбеђивања подршке социјално угроженим корисницима поједноставио и учинио мање бирократизованим.
- Јавни сервис би требало да обезбеди већу доступност најбитнијих информативних садржаја особама са инвалидитетом – најмање, кроз титловање емисија као што су вести, Дневник, временска прогноза итд., а пожељно и кроз транскрибовање политичких емисија, емисија од регионалног значаја (нпр. Београдска хроника) итд.

ОБРАЗОВАЊЕ

Рачунари и интернет у школама

Пројекат „Дигитална школа”

Министарство телекомуникација и информационог друштва спровело је 2010. године пројекат „Дигитална школа” у оквиру кога су готово све основне школе у Републици Србији опремљене рачунарским кабинетима (укључујући и школе за специјално образовање). Осим основних школа, део опреме је инсталиран у домовима за незбринуту децу и домовима за смештај ученика. Поред ове инфраструктурне компоненте, пројекат је пратила обука наставника за коришћење рачунарских кабинета, подстицање израде наставних материјала за извођење наставе уз коришћење ИКТ (пројекат „Дигитални час”), промовисање безбедног коришћења интернета (пројекат „Клики безбедно”), као и праћење реализације пројекта у периоду од три године.

Рачунарске учионице инсталиране су у 2.910 основних школа у Републици Србији. Од тог броја, 1.589 школских објеката је опремљено модерним рачунарским кабинетима са 5 до 30 радних места, док је 1.321 издвојених одељења матичних школа (са мање од 40 ученика) у руралним областима опремљено преносним рачунарима и пројекторима. У свим кабинетима инсталирана је рачунарска мрежа, а наставници у свим школама прошли су обуке за коришћење рачунарског кабинета. Укупно је инсталирано око 30.000 рачунара у преко 95% свих основних школа у Републици Србији.⁴⁵

Пратећи пројекат „Дигитални час” спроведен је у оквиру три наградна јавна конкурса, током школских година 2010/2011, 2011/2012. и 2012/2013. године. Конкурси су били намењени наставницима разредне наставе и предметним наставницима основних школа, а циљ је био подстицање делотворне и разноврсне употребе информационих технологија у наставном процесу. У оквиру поменута три јавна конкурса, пристигло је укупно 774 рада, од којих је 153 награђено, док је 720 радова објављено у зборницима радова који су доступни на веб-сајту пројекта.⁴⁶

Пратећи пројекат „Клики безбедно” био је посвећен повећању безбедности деце на интернету и укључивао је, поред медијске кампање, обилазак школа и обуку ђака, родитеља и наставника о безбедној употреби интернета. Преко 100 обука и трибина организовано је широм Србије у периоду од 2009. до 2012. године.⁴⁷

Према подацима Министарства спољне и унутрашње трговине и телекомуникација, који су добијени праћењем реализације пројекта „Дигитална школа”, рачунарски кабинети коришћени су у настави 29 предмета, од чега најчешће у настави предмета: информатика и рачунарство (57,7%), математика (46,7%), музичка култура (37%), природа и друштво (34,2%) и страни језик (30%). Анкета коју је Министарство спровело на узорку од 1.623 школе у програму „Дигитална школа”, показала је да 63,6% школа поседује интернет прикључак, док могућност

⁴⁵ Веб-сајт пројекта „Дигитална школа”, <http://www.digitalnaskola.rs> (приступљено 17. 1. 2014.).

⁴⁶ Веб-сајт пројекта „Дигитални час”, <http://www.digitalnaskola.rs/cas> (приступљено 17. 1. 2014.).

⁴⁷ Веб-сајт пројекта „Клики безбедно”, <http://www.kliknibezbedno.rs> (приступљено 17. 1. 2014.).

коришћења интернета нема 30,8% школа. Најчешћа технологија приступа интернету је ADSL (46,1%), а затим следе бежични приступ (8,4%), кабловски приступ (4,7%) и dial-up (0,4%).

На реализацију пројекта „Дигитална школа“ у периоду између 2010. и 2013. године утрошено је преко 15 милиона евра. Према извештају Бродбенд комисије Уједињених нација и UNESCO о образовању и ИКТ, пројекат „Дигитална школа“ значајно је допринео повећању дигиталне писмености у основним школама у Републици Србији, унео иновативни приступ у настави, смањено јаз у односу рурално-урбане дигиталне писмености са 39 на 11 одсто и повећао ниво знања ученика и наставника о безбедности на интернету.⁴⁸ Такође, пројекту је 2013. године додељено признање *Computerworld Honors*, за изузетан допринос у поспешавању социјалне политике и јачању просперитета грађана уз помоћ ИКТ.⁴⁹

Према информацијама које су биле доступне у моменту писања овог извештаја, министарство надлежно за информационо друштво није предвидело даљи наставак пројекта „Дигитална школа“ и буџетска средства за те намене.

Препоруке

- Министарство надлежно за информационо друштво требало би да обезбеди средства за наставак спровођења пројекта „Дигитална школа“, нарочито имајући у виду његов утицај на повећање дигиталне писмености и смањење дигиталног јаза.
- У оквиру наредне фазе спровођења пројекта „Дигитална школа“, приоритет би требало дати развоју локалних рачунарских мрежа и увођењу интернета у све школе.
- Такође, требало би обезбедити одговарајуће асистивне технологије за ученике са инвалидитетом у складу са потребама сваке школе (слушалице, прилагођене мишеве и тастатуре, скрин ридере, посебан софтвер за подршку деци са сметњама у развоју итд.).

Пројекти „један ученик – један рачунар“

Другачији модел опремања примењује се већ неколико година у појединим градским општинама у Београду (Врачар, Стари град, Раковица), које од 2009. године обезбеђују преносне рачунаре ученицима трећих разреда основних школа и њиховим учитељима, без обзира на материјални статус.

Општина Раковица је за потребе набавке 1.000 рачунара, 2010. године, утрошила 250.000 евра,⁵⁰ док је општина Стари град за потребе набавке 584 рачунара, 2012. године, утрошила више од 10 милиона динара.⁵¹ Општина Врачар, која у оквиру акције „Врачунари на дар“ годишње подели између 540⁵² и 590⁵³ рачунара, набавку врши са буџетске линије за куповину опреме за потребе општине. Ови рачунари су опремљени едукативним софтвером, а

⁴⁸ Technology, Broadband and Education – Advancing the Education for All Agenda, ITU/UNESCO, 2013, http://www.broadbandcommission.org/work/working-groups/education/BD_bbcomm-education_2013.pdf (приступљено 17. 1. 2014.).

⁴⁹ „Пројекту Дигитална школа одато признање Computerworld Honors Програма“, веб-сајт Министарства спољне и унутрашње трговине и телекомуникација, објављено 8. 5. 2013., <http://mtt.gov.rs/slider/projektu-digitalna-skola-odato-priznanje-computerworld-honors-programa> (приступљено 17. 1. 2014.).

⁵⁰ „Лаптоп за сваког првака“, Вечерње новости, објављено 10. 12. 2010., <http://www.novosti.rs/vesti/beograd.74.html:311014-Laptop-za-svakog-prvaka> (приступљено 17. 1. 2014.).

⁵¹ „Општина Стари град дарује рачунаре свим трећацима“, Блиц, објављено 10. 10. 2012., <http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/347006/Opstina-Stari-grad-daruje-racunare-svim-trecacima> (приступљено 17. 1. 2014.).

⁵² „Врачунари на дар“, Данас, објављено 7. 11. 2011., http://www.danas.rs/danasrs/srbija/beograd/vracunari_na_dar.39.html?news_id=227603 (приступљено 17. 1. 2014.).

⁵³ „Рачунари на дар ђацима на Врачару“, Студио Б, објављено 23. 10. 2013., <http://www.studiob.rs/info/vest.php?id=94083> (приступљено 17. 1. 2014.).

обезбеђени су и серверски рачунари за учитеље, који омогућавају емитовање лекција на рачунар сваког ученика.

Према сведочењу наставника и ученика, ова акција посебно користи деци која у породици немају прилику за коришћење рачунара – њима је дата прилика да држе корак са својим вршњацима. Међутим, практична употреба суочава се са бројним изазовима, од проблема недовољног броја утичних у учионици или непостојања приступа интернету, до проблема са истовременим повезивањем у бежичну мрежу већег броја рачунара. У почетку, ови рачунари су интензивније коришћени у настави и чак су једно време остајали у школи, али се због крађи и губљења одустало од те праксе, па их ученици претежно користе за рад код куће. Такође, истичу како им је тешко да их носе у школу уз сав остали школски прибор.⁵⁴

Препоруке

- Имајући у виду технолошке трендове у последње две године, требало би размотрити могућност да се на даље ученицима на коришћење дају таблет уређаји.⁵⁵

Образовање од куће, на даљину и индивидуални образовни планови

Скупштина Републике Србије усвојила је средином 2013. године нове законе основном и средњем образовању и васпитању.

Законом о основном образовању и васпитању⁵⁶ предвиђено је да ученици са сметњама у развоју и инвалидитетом стичу основно образовање и васпитање по правилу у школи заједно са осталим ученицима (до два ученика по одељењу – члан 31), а када је то у најбољем интересу ученика – у школи за ученике са сметњама у развоју (члан 10). Додатно, уведена је и могућност организовања наставе од куће и на даљину, при чему ближе услове за остваривање наставе на даљину прописује ресорни министар (члан 38). Такође, за ученике којима је због сметњи у развоју и инвалидитета, специфичних тешкоћа у учењу, социјалне ускраћености и других разлога, потребна додатна подршка у образовању и васпитању, школа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека и зависно од потреба, доноси и индивидуални образовни план (члан 32 и 64). Законом је прописано и да школска библиотека у свом фонду прикупља уџбенике и друга наставна средства намењена ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом (члан 50). Напокон, Законом је прописана и обавеза сваке основне школе да има своју интернет страну (члан 52).⁵⁷

Законом о средњем образовању и васпитању⁵⁸ уведена је и могућност организовања наставе на даљину за ученике који нису у могућности да похађају наставу због болести, инвалидитета, као и немогућности путовања до школе због живота у удаљеним срединама, при чему ближе услове за остваривање наставе на даљину прописује ресорни министар (члан 27). За ученике којима је због сметњи у развоју и инвалидитета, специфичних тешкоћа у учењу, социјалне ускраћености и других разлога, потребна додатна подршка у образовању и васпитању, школа

⁵⁴ Истраживање о употреби ИКТ у школама у Србији, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, 2013., <http://www.inkluzija.gov.rs/files/Istrazivanje%20o%20upotrebi%20IKT%20u%20skolama%20u%20Srbiji%20-%20jun%202013.pdf> (приступљено 17. 1. 2014.).

⁵⁵ На пример, новобеоградска средња школа за информационе технологије ИТНС, свим ученицима је обезбедила таблет рачунаре. Више о томе на: <http://www.iths.edu.rs/primenjujemo-najsavremenija-nastavna-sredstva> (приступљено 17. 1. 2014.).

⁵⁶ Закон о основном образовању и васпитању („Службени гласник РС”, бр. 55/13).

⁵⁷ Према подацима Министарства спољне и унутрашње трговине и телекомуникација, који су прикупљени током реализације пројекта „Дигитална школа” (у периоду од 2010. до 2013. године), 430 школа је имало свој веб-сајт. Ако се узме у обзир да је у школској 2012/2013 у Србији радило 1.118 матичних школа, можемо да закључимо како, у тренутку прописивања ове обавезе, близу 60% школа није имало свој веб-сајт.

⁵⁸ Закон о средњем образовању и васпитању („Службени гласник РС”, бр. 55/13).

обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека и зависно од потреба, доноси и индивидуални образовни план (члан 12).

Препоруке

- Потребно је да министарство надлежно за образовање у што краћем року донесе подзаконске акте од значаја остваривање и начин осигурања квалитета и вредновања наставе код куће и наставе на даљину, за основно и средње образовање.

Прилагођени уџбеници и додатна подршка

Закон о основама система образовања и васпитања⁵⁹ предвиђа да се за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом, прилагођавају уџбеници, у складу са њиховим потребама (члан 102), као и да им се пружа друга (додатна) подршка на начин уређен посебним прописом (члан 98). Сагласно овом пропису – Правилнику о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету и ученика,⁶⁰ додатна подршка обезбеђује се без дискриминације по било ком основу сваком ученику из друштвено осетљивих група, коме је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета, тешкоћа у учењу и других разлога потребна додатна подршка у образовању, здравству или социјалној заштити (члан 2). Ова додатна подршка, између осталог, односи се и на следеће (члан 4):

- прилагођавање и набавку уџбеника и наставних средстава (нпр. на Брајевом писму и слично, зависно од потреба ученика);
- употребу прилагођених наставних средстава и асистивних технологија (употреба алтернативних начина и средстава комуникације – сличице, цртежи и фотографије, предмети, прилагођен распоред часова, посебан начин обележавања места у учионици, посебан начин обележавања места за материјал за рад, посебан начин обележавања места за одлагање завршених радова и сл., рачунари, прилагођене тастатуре, екрани на додир, прилагођени мишеви, посебни софтвери, тајмери и сатови, диктафони и сл.);
- обезбеђивање обуке за ученика за коришћење Брајевог писма, самостално кретање, коришћење средстава асистивне технологије, знаковног језика или других алтернативних начина комуникације;
- обезбеђивање подршке образовној, здравственој или социјалној установи ради прилагођавања услова и окружења и набавке средстава за рад са дететом коме је потребна додатна образовна подршка.

О пружању додатне подршке одлучују интерресорне комисије, које се формирају на нивоу локалне самоуправе (општинске или градске). Свака интерресорна комисија састављена је од три стална члана – представника система здравствене заштите (педијатра), представника образовно-васпитног система (школског психолога) и представника система социјалне заштите (стручног радника на пословима социјалног рада) – као и два повремена члана, који се одређују у сваком појединачном случају у зависности од потреба детета (члан 6).

Према Закону о уџбеницима и другим наставним средствима,⁶¹ за извођење прилагођеног образовно-васпитног рада са слепим и слабовидим ученицима, уџбеник, односно наставно средство може да се издаје на Брајевом писму, у електронској форми или форматима који су прилагођени за слепе и слабовиде – нпр. текст штампан великим словима, звучни запис или фотографска увећања, односно други облик и медиј (члан 3). Стандарде квалитета уџбеника, укључујући у погледу прилагођености особама са инвалидитетом, доноси Национални

⁵⁹ Закон о основама образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 72/09, 52/11 и 55/13).

⁶⁰ Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету и ученика („Службени гласник РС”, бр. 63/10).

⁶¹ Закон о уџбеницима и другим наставним средствима („Службени гласник РС”, бр. 72/09).

просветни савет (члан 14).⁶² Закон сврстава уџбенике прилагођене потребама ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом у категорију нискотиражних уџбеника, чију врсту, број, цену, обезбеђивање средстава за издавање и друга питања од значаја уређује министар посебним прописом (члан 31). Сагласно овом пропису – Правилнику о издавању нискотиражних уџбеника,⁶³ издавачи уџбеника имају обавезу да учествују у обезбеђивању средстава за издавање нискотиражних уџбеника сразмерно тиражу, односно у висини од 1% стварених нето прихода од продатих уџбеника и других наставних средстава у претходној календарској години, а ако ова средства нису довољна, остатак се обезбеђује из остварених вишкова прихода над расходима јавног издавача (ЈП Завод за уџбенике) или из других извора у складу са законом (члан 5).⁶⁴ Такође, Правилником је прописано да се каталог нискотиражних уџбеника објављује на веб-сајту министарства (члан 10).

Препоруке

- Министарство надлежно за образовање требало би да пропише минимум техничких захтева у погледу формата и приступачности уџбеника, изменама и допунама Правилника о издавању нискотиражних уџбеника.
- Требало би учинити јавно доступним каталог уџбеника и других наставних средстава прилагођених особама са инвалидитетом.

Мрежа регионалних центара за асистивне технологије

Министарство просвете, науке и технолошког развоја обезбедило је током 2013. године средства за набавку асистивних технологија за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом⁶⁵, како би им се омогућио бољи приступ и квалитет образовања и како би превазишли баријере у учењу.⁶⁶ Наведена опрема укључује посебне таблет рачунаре са одговарајућим софтвером, тастатуре са променљивим функцијама, логопедске сетове за терапију говора, Брајеве штампаче и друга аудио-визуелна помагала за учење.

Ова средства су распоредељена у шест школа за образовање ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом широм Републике Србије:

- Основна школа „Душан Дугалић“, Београд;
- Школа за основно и средње образовање „Милан Петровић, Нови Сад;
- Школа за основно и средње образовање „Видовдан“, Бор;
- Основна школа „11. октобар“, Лесковац;
- Основна школа за децу оштећеног слуха „Миодраг Матић“, Ужице;
- Школа са домом за ученике оштећеног слуха и говора „11. мај“, Јагодина.

⁶² Правилник о стандардима квалитета уџбеника и упутство о њиховој употреби („Службени гласник РС”, бр. 1/10).

⁶³ Правилник о издавању нискотиражних уџбеника („Службени гласник РС”, бр. 30/10).

⁶⁴ Према нацрту новог Закона о уџбеницима и наставним средствима, који је 2013. године сачинило Министарство просвете, науке и технолошког развоја, предложена је измена овог система. Према предложеним изменама, издавачи уџбеника уплаћивали би 4% од остварених нето прихода од продатих уџбеника у претходној календарској години на име обезбеђивања средстава за издавање нискотиражних уџбеника, док би се остатак обезбеђивао из републичког буџета (члан 30). Ова средства би се користила искључиво за финансирање разлике између укупних трошкова производња и малопродајне цене тиража, док би се вишак прикупљених средстава користио за финансирање набавке асистивних технологија за децу и ученике са инвалидитетом и сметњама у развоју.

⁶⁵ Вредност набавке је била око 200.000 евра, а реализована је у оквиру пројекта „Пружање унапређених услуга на локалном нивоу” (Delivery of Improved Local Services, DILS), који се финансира средствима кредита Светске банке.

⁶⁶ „Асистивна опрема за школе за образовање ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом”, веб-сајт Министарства просвете, науке и технолошког развоја, објављено 27. 12. 2013., <http://www.mpn.gov.rs/vesti/1095-asistivna-oprema-za-skole-za-obrazovanje-ucenika-sa-smetnjama-u-razvoju-i-invaliditetom> (приступљено 17. 1. 2014.).

Према уговору који је потписан, све школе ће бити у обавези да, осим што пружају могућност својим ученицима да користе технологију која им је потребна, такође изнајмљују средства другим школама које похађају деца са сметњама у развоју и инвалидитетом. Намера министарства је да овом набавком започне успостављање мреже регионалних центара за асистивну технологију у Републици Србији.

Препоруке

- Министарство надлежно за образовање требало би да, кроз измене постојећег законодавног оквира, успостави јасан правни оквир за функционисање и дугорочну одрживост регионалних центара за асистивне технологије.

Смернице Националног просветног савета за унапређење улоге ИКТ у образовању

Национални просветни савет израдио је и усвојио⁶⁷ документ „Смернице за унапређивање улоге информационо-комуникационих технологија у образовању”⁶⁸.

Смернице посебно обрађују примену ИКТ у функцији социјалног укључивања у оквиру поглавља 7.1. и дају следеће препоруке:

- Ускладити домаће законодавство у домену социјалног укључивања, е-приступачности и дигиталног укључивања са нормативима Европске уније;
- Подстицати флексибилније коришћење дигиталних кабинета у школама за потребе наставних и ваннаставних активности, посебно за подизање компетенција за употребу ИКТ код социо-економски угрожених ученика који немају друге могућности за приступ рачунарима;
- При развијању и примени програма опремања школских објеката ИКТ инфраструктуром и приступом интернету приоритет дати објектима у руралним и географски изолованим областима, посебно издвојеним одељењима;
- Подстицати употребу ИКТ за рад на даљину са ученицима у случајевима када похађање наставе није могуће (нпр. у случајевима временских непогода и обуставе рада школа);
- Подстаћи успостављање и развој ресурсних центара за асистивне технологије и системски повећати доступност опреме и информација, како широј мрежи образовних установа, тако и другим корисницима;
- Доследно спроводити обавезу израде уџбеника у приступачним форматима у складу са Законом о уџбеницима и другим наставним средствима и системски уредити доступност ових формата корисницима.

⁶⁷ Документ је усвојен на 98. седници Националног просветног савета, одржаној 10. децембра 2013. године

⁶⁸ Смернице за унапређење улоге ИКТ у образовању, веб-сајт Националног просветног савета, http://www.nps.gov.rs/wp-content/uploads/2013/12/SMERNICE_final.pdf (приступљено 17. 1. 2014.).

ПРИСТУП ИНФОРМАЦИЈАМА

Приступачност сајтова државних институција

Веб-сајтови органа државне управе израђују се у складу са „Смерницама за израду веб презентација органа државне управе”, које је усвојила Влада Републике Србије.⁶⁹ Смернице се у поглављу III.7 посебно баве питањем приступачности сајтова органа државне управе особама са инвалидитетом, а међу кључним препорукама за пројектовање приступачног веб-сајта издвајају се:

- могућност промене величине слика и текста;
- прилагођавање навигације сајта, тако да може да се користи уз „читач екрана” и само уз употребу тастатуре;
- постојање алтернативног текста за све слике и мултимедијалне садржаје;
- могућност репродукције текстуалних садржаја у аудио облику (text-to-speech);
- обезбеђивање транскрипта за нетекстуалне садржаје;
- омогућавање преузимања докумената у више формата;
- избегавање постављања скенираних докумената који садрже само слике и нису читљиви помоћу „читача екрана” (screen reader);
- валидација приступачности свих страница према ШЗС стандардима.

Ради праћења усклађености веб-сајтова органа државне управе са усвојеним смерницама, тадашња Управа за дигиталну агенду (сада Дирекција за електронску управу) донела је скуп „Критеријума за израду веб презентација органа државне управе”⁷⁰ и обавила три круга оцењивања сајтова – 2011, 2012. и 2013. године.

Према извештају за 2011. годину,⁷¹ којим је обухваћено 114 сајтова органа државне управе, свега 16% (12 презентација) пролазило је валидацију е-приступачности према ШЗС стандардима, што значи да већина њих није била прилагођена за коришћење особама са инвалидитетом. Овај критеријум био је испуњен нешто изнад просека само на сајтовима посебних организација (25%) и служби Владе (29%).⁷²

Према извештају за 2012. годину,⁷³ регистрован је позитиван тренд у погледу обезбеђивања приступачности. Од укупно 114 обухваћених сајтова органа државне управе, број презентација

⁶⁹ Смернице за израду веб презентација органа државне управе – верзија 4.0, Управа за дигиталну агенду, 2012., http://digitalnaagenda.gov.rs/media/docs/smernice_4_0.pdf (приступљено 17. 1. 2014.).

⁷⁰ Критеријуми за оцењивање веб презентација органа државне управе за 2011, 2012. и 2013. могу се наћи на веб-сајту Управе за дигиталну агенду, <http://digitalnaagenda.gov.rs/dokumenti/publikacije> (приступљено 17. 1. 2014.).

⁷¹ Усклађеност веб-сајтова органа државне управе са документом „Смернице за израду веб презентација органа државне управе” – извештај Влади, Управа за дигиталну агенду, 2011., http://digitalnaagenda.gov.rs/media/docs/uskladjenost_web_sajtova_izvestaj_vladi_2011.pdf (приступљено 17. 1. 2014.).

⁷² Ibid., стр. 15.

⁷³ Усклађеност веб-сајтова органа државне управе са документом „Смернице за израду веб презентација органа државне управе” – извештај Влади, Управа за дигиталну агенду, 2012.,

које пролазе валидацију е-приступачности по ШЗС стандардима повећан је на 27% (23 презентације). Када је у питању критеријум навигације само уз помоћ тастатуре, њу је подржавало 62% сајтова, док је свега 20% њих пружало могућност промене величине текста.⁷⁴

Подаци Управе за дигиталну агенду, прикупљени у оквиру припреме извештаја за 2013. годину⁷⁵, говоре о наставку тренда побољшања приступачности сајтова органа државне управе. Од 118 анализираних сајтова, њих 43% (51 презентација) пролазило је валидацију е-приступачности према ШЗС стандардима, 36% (43 презентације) имало је функционалност промене величине текста и слика, док је 32% (38 презентација) нудило алтернативни текст на месту фотографија и мултимедијалних садржаја. Ситуација је значајно боља када је у питању навигација само преко тастатуре, што подржава 79% сајтова (93 презентације), преузимање докумената у више формата, што нуди 72% сајтова (85 презентација), као и постављање искључиво докумената који су читљиви помоћу „читача екрана“, што је испуњено у 77% случајева (91 презентација).⁷⁶

Препоруке

- Изменама и допунама релевантних закона требало би прописати законску обавезу свих органа јавне управе (на националном и локалном нивоу) да поседују свој веб-сајт и овластити надлежно министарство да подзаконским актом уреди минималне стандарде садржаја веб-сајтова државних органа (укључујући и минималне захтеве у погледу обезбеђивања приступачности).
- Портал е-Управе (www.euprava.gov.rs) требало би унапредити тако да у што већој мери буде приступачан особама са инвалидитетом. На овај начин, свака нова услуга на порталу биће приступачна особама са инвалидитетом од момента постављања, чиме се смањују трошкови обезбеђивања приступачности сервисима е-управе и повећава њихова доступност.

Електронски приступ Заштитнику грађана

У периоду од децембра 2010. године до јула 2012. године Заштитник грађана је спровео пилот-пројекат под називом „Електронски приступ Заштитнику грађана“.⁷⁷

Пројекат је спроведен у сарадњи са Библиотекарским друштвом Србије, библиотекама и органима локалне самоуправе у десет изабраних општина и градова⁷⁸ у Србији, уз финансијску подршку Владе Краљевине Норвешке. Циљ пројекта био је да повећањем видљивости и доступности институције допринесе унапређењу права грађана, нарочито оних који живе у мањим местима и градовима широм Србије. Грађанима је било омогућено да, из локалних библиотека, путем видео линка (Skype) успоставе контакт Заштитником грађана. Стручна служба Заштитника грађана била им је на располагању за сва њихова питања и притужбе.

Најважнији резултат пројекта јесте да је институција Заштитника грађана постала видљивија и доступнија грађанима који живе у мањим местима. Током трајања пројекта, Заштитнику грађана се из локалних библиотека обратило 838 грађана, 1.500 грађана у библиотекама је

http://digitalnaagenda.gov.rs/media/docs/uskladjenost_web_sajtova_izvestaj_vladi_2012.pdf (приступљено 17. 1. 2014.).

⁷⁴ Ibid., стр. 14.

⁷⁵ <http://digitalnaagenda.gov.rs/media/docs/uskladjenost.docx>

⁷⁶ Коначни резултати извештаја за 2013. годину биће објављени на сајту Управе за дигиталну агенду током 2014. године.

⁷⁷ „Електронски приступ Заштитнику грађана“, веб-сајт Заштитника грађана, објављено 28. 1. 2014., <http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/2013-06-04-11-32-23/3164-2014-01-28-10-42-34> (приступљено 18. 2. 2014.).

⁷⁸ Лесковац, Бор, Бачка Топола, Шид, Свилајнац, Крушевац, Нови Пазар, Димитровград, Пријепоље и Ужице.

добило информације о пројекту и надлежностима ове институције, док је број притужби Заштитнику грађана упућен из градова и општина у којима је спроведен пројекат повећан је за 125% у односу на период пре почетка пројекта. Не мање битно је и то што је током реализације пројекта успостављена блиска сарадња са библиотекама, које су препозnale важност постојања механизма заштите људских права на локалном нивоу, као и организацијама из цивилног сектора, које су активно учествовале у промоцији новог механизма. Ојачана је сарадња са локалним самоуправама које су препозnale важност и својим учешћем подржале ову акцију, а неколико локалних самоуправа је делимично финансијски подржало активности на унапређењу приступачности библиотека за особе са инвалидитетом.

Препоруке

- Комуникацију са грађанима електронским средствима и у електронском облику требало би увести као законску обавезу државних органа, изменама и допунама Закона о управном поступку и других прописа.

Партнерство за отворену управу

Партнерство за отворену управу (Open Government Partnership, у даљем тексту: ПОУ) је мултилатерална међународна иницијатива, покренута са циљем обезбеђивања подршке и већег ангажовања влада широм света у областима као што су јавност рада, сарадња са организацијама цивилног друштва, борба против корупције и употреба нових технологија, како би органи јавне власти радили отвореније, делотворније и одговорније. Партнерство за отворену управу промовисано је 20. септембра 2011. године на маргинама заседања Генералне скупштине УН у Њујорку, када је осам држава чланица управљачког одбора иницијативе (Бразил, Филипини, Индонезија, Јужноафричка Република, Норвешка, Сједињене Америчке Државе и Велика Британија) потписало Декларацију о принципима отворене управе и представило своје националне акционе планове. Тренутно у Партнерству за отворену управу учествује 64 државе, међу којима је већина земаља Европске уније, као и земаља нашег региона.⁷⁹

Минималне услове за приступање ПОУ, Република Србија је испунила унапређивањем транспарентности јавних финансија, доношењем Закона о приступу информацијама од јавног значаја, Закона о агенцији за борбу против корупције и Закона о државној ревизорској институцији, као и оснивањем независних контролних тела попут Заштитника грађана, Повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности, Агенције за борбу против корупције и Државне ревизорске институције.

Република Србија је постала нова чланица ове иницијативе 29. марта 2012. Након спроведених јавних консултација, Влада је на седници од 25. априла 2013. године усвојила „Акциони план у склопу приступања Републике Србије Партнерству за отворену управу за 2013. годину”.⁸⁰ Овај акциони план садржи неколико почетних активности у вези са унапређењем деловања јавне управе, при чему се, као посебно значајне за повећање социјалне укључености, издвајају активности у вези са уређењем спровођења јавних расправа на порталу е-Управа и широм промоцијом електронских јавних расправа у јавности. Ипак, реализација ових активности до сада није далеко одмакла.⁸¹

⁷⁹ Званични веб-сајт Партнерства за отворену управу, www.opengovpartnership.org (приступљено 1. 7. 2014.).

⁸⁰ „На Влади усвојен Акциони план за отворену управу”, веб-сајт Министарства спољне и унутрашње трговине и телекомуникација, објављено 26. 4. 2013., <http://mtt.gov.rs/vesti/usvojen-akcioni-plan-za-otvorenu-upravu/> (приступљено 17. 2. 2014.).

⁸¹ „Србија: Акциони план за спровођење иницијативе Партнерства за отворену управу у Републици Србији 2014-2015 – Предлог практичне политике”, Центар за евроатлантске студије, објављено априла 2014., <http://ceas-serbia.org/root/index.php/sr/programi/dobra-uprava/2406-akcioni-plan-za-sprovodenje-inicijative-partnerstva-za-otvorenu-upravu-u-republici-srbiji-2014-2015> (приступљено 1. 7. 2014.), стр. 2-3.

Важно је што Република Србија и даље остаје посвећена учешћу у Партнерству за отворену управу и што постоји активна сарадња између државних органа надлежних за ПОУ и организација цивилног друштва.

Министарство за државну управу и локалну самоуправу, које је у међувремену преузело надлежност над активностима у вези са чланством Србије у ПОУ, припремило је радну верзију новог акционог плана за период 2014-2015. и ставило га на јавну расправу.⁸² До подношења овог извештаја, нови акциони план није усвојен.

Партнерство за отворену управу може послужити као добар оквир за спровођење активности Владе са циљем унапређења јавности и ефикасности рада, као и укључивања грађана у вршење јавних послова.

Препоруке

- Постигнути ниво сарадње, између државних органа надлежних за ПОУ и организација цивилног друштва, треба очувати и даље развијати.
 - Обезбедити виши ниво политичке подршке доношењу и реализацији националног акционог плана, на пример кроз стављање ове иницијативе у директну надлежност неког од потпредседника Владе.
 - Акциони план требало би да буде много амбициознији у броју и опсегу планираних активности и да укључи теме као што су:
 - законско регулисање обавезе спровођења јавних расправа;
 - активне мере за укључивање грађана, посебно мањинских и угрожених група, у процесе јавних расправа;
 - доношење закона о приступу информацијама у поседу јавних институција (примена Data Re-Use директиве ЕУ);
 - израда националног плана за објављивање скупова података и успостављање централног репозиторијума за приступ овим подацима у отвореним форматима;
 - подстицање предузетника из области ИТ на развој апликација које користе јавне скупове података;
 - усвајање општих услова за употребу дела која проистекну из деловања органа јавне власти (размотрити коришћење Creative Commons лиценци);
 - успостављање законског оквира за размену података и службених увида у електронске регистре, између институција које воде и користе јавне регистре, као и увођење електронске комуникације између грађана и институција као подразумеване (измене Закона о управном поступку, Закона о државној управи, доношење Закона о размени података између државних органа итд.).
- Обавезан део акционог плана требало би да буде механизам за праћење реализације активности (уз значајну улогу организација цивилног друштва).
- Министарство надлежно за послове државне управе требало би у што краћем року да утврди коначни предлог „Акционог плана за спровођење иницијативе Партнерства за отворену управу у Републици Србији за период 2014-2015.” и поднесе га Влади на усвајање.

⁸² „Унапређење текста Радне верзије Акционог плана за спровођење иницијативе Партнерства за отворену управу”, веб-сајт Министарства правде и државне управе, објављено 17. 4. 2014., <http://www.drzavnauprava.gov.rs/obavestjenje/5412/unapredjenje-teksta-radne-verzije-akcionog-plana-za-sprovodjenje-inicijative-partnerstva-za-otvorenu-upravu-iph> (приступљено 1. 7. 2014.).

АСИСТИВНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ

Када се говори о инклузији особа са инвалидитетом, незаобилазна тема је обезбеђивање приступачности изграђеном окружењу, превозу, информацијама и комуникацијама итд., како би особе са инвалидитетом могле равноправно да учествују у животу заједнице.⁸³

Асистивне технологије представљају технологије које ово омогућавају је и под тим појмом се подразумевају асистивна, адаптивна и рехабилитациона средства за особе са инвалидитетом.⁸⁴ Могу се класификовати према задатку у чијем извршењу помажу: обезбеђивању стабилности, покретљивости, обављању послова на радном месту, комуникацији, коришћењу рачунара, писању текста, превазилажењу тешкоћа у учењу, сметњи са видом, слухом итд.⁸⁵

У области здравства

Сагласно Закону о здравственом осигурању⁸⁶ (члан 44), особе са инвалидитетом које су здравствено осигуране, могу да остваре право на набавку медицинско-техничких помагала из средстава здравственог осигурања. Републички фонд за здравствено осигурање прописује општим актом врсту медицинско-техничких помагала и индикације за њихово коришћење, услове и процедуру за њихову набавку и занављање.

Овај општи акт – Правилник о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања⁸⁷ – у члану 55. (тифлотехничка помагала) предвиђа могућност набавке говорног софтвера за српски језик, који слепим лицима помаже при коришћењу рачунара и интернета⁸⁸.

Право на набавку имају искључиво здравствено осигурана слепа лица (не и слабовида), односно ученици (почев од петог разреда основне школе), студенти и запослени, којима поседовање софтвера може помоћи око конкретног радног ангажовања, ако поседују компјутер одговарајуће конфигурације без ове врсте говорног софтвера. Право на набавку се остварује на основу предлога лекара-офталмолога и потврде коју издаје Савез слепих, а који

⁸³ Мирјана Лазор, Мирјана Исаков, Невена Ивковић, „Асистивна технологија у школи“ (Нови Сад: Школа за основно и средње образовање „Милан Петровић“, 2012.), http://www.milance.edu.rs/file.php/1/kutak/files/at_prirucnik.pdf (приступљено 1. 7. 2014.)

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Одличан преглед различитих асистивних технологија (са илустрацијама и детаљним описом) може се наћи у цитираном приручнику „Асистивна технологија у школи“, стр. 16-38.

⁸⁶ Закон о здравственом осигурању („Службени гласник РС”, бр. 107/2005, 109/2005–исправка, 57/2011, 110/2012–одлука УС и 119/2012).

⁸⁷ Правилник о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања („Службени гласник РС”, бр. 52/2012, 62/2012–исправка, 73/2012–исправка, 1/2013 и 7/2013–исправка).

⁸⁸ Попут софтвера anReader, фирме Алфанум, из Новог Сада <http://anreader.alfanum.co.rs>

се оверавају код матичне филијале РФЗО. Право на набавку и занављање овог софтвера из средстава обавезног социјалног осигурања може се остварити једном у пет година.⁸⁹

У области запошљавања

Ради стварања услова за равноправно укључивање особа са инвалидитетом на тржиште рада, а у складу са Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, утвђена је обавеза послодаваца о запошљавању особа са инвалидитетом. У циљу подстицања и пружања подршке запошљавању, Национална служба за запошљавање, између осталог, спроводи мере активне политике запошљавања намењених послодавцима и особама са инвалидитетом. Послодавци и незапослена лица могу истовремено користити више различитих мера и програма, при чему им Национална служба за запошљавање у њиховој реализацији пружа оперативну и стручну подршку.⁹⁰

Када су у питању асистивне технологије, од значаја је поменути програм који спроводи Национална служба за запошљавање, у вези са рефундацијом примерених трошкова прилагођавања радног места за особе са инвалидитетом. Ова рефундација, у једнократном износу, одобрава се послодавцу ради прилагођавања радног места особи са инвалидитетом, односно ради обезбеђивања средстава за рад, специјализоване опреме, прилагођавања радног простора итд.

Услови за добијање ових средстава ближе су прописани Правилником о начину и критеријумима за спровођење мера активне политике запошљавања.⁹¹ Сагласно овом правилнику, послодавац, између осталог, мора да испуни и следеће услове:

- да захтев за рефундацију поднесе у року од 30 дана од дана заснивања радног односа на неодређено време са особом са инвалидитетом;
- да је запослена особа са инвалидитетом са евиденције незапослених код Национална служба за запошљавање;
- да је запосленој особи са инвалидитетом решењем о процени радне способности утврђен други степен – запошљавање под посебним условима – као и да је прилагођавање радног места у складу са том проценом
Осим тога, послодавац је дужан да, између осталог:
- наменски утроши средства на прилагођавање радног места и о томе обавести Национална служба за запошљавање, у року од 60 дана од доношења одлуке о додели средстава;
- не смањује укупан број запослених особа са инвалидитетом најмање 12 месеци, осим редовне флукуације;
- новозапослене особе са инвалидитетом задржи у радном односу најмање у дужини трајања програма.

Током 2013. године, висина рефундације износила је до 300.000 динара по особи са инвалидитетом.⁹²

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ „Програми за особе са инвалидитетом”, веб-сајт Националне службе за запошљавање, http://www.nsz.gov.rs/live/trazite-posao/dok-trazite-posao/programi/programi_za_osobe_sa_invaliditetom.cid285 (приступљено 1. 7. 2014.).

⁹¹ Правилник о начину и критеријумима за спровођење мера активне политике запошљавања („Службени гласник РС”, бр. 12/2012, 20/2013 и 69/2014).

⁹² „Јавни конкурс за рефундацију трошкова подршке особама са инвалидитетом које се запошљавају под посебним условима”, веб-сајт Националне службе за запошљавање, објављено 30. 3. 2013., http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/0/533_refundacija_troskova_podrske_osi_pod_posebim_uslovima.pdf (приступљено 1. 7. 2014.).

Препоруке

- Размотрити могућност проширења обима асистивних технологија које здравствено осигуране особе са инвалидитетом могу набавити из средстава обавезног социјалног осигурања (нпр. мобилни телефони прилагођени особама са инвалидитетом, прилагођене тастатуре, екрани осетљиви на додир, асистивне мобилне апликације и сл.). Такође, размотрити могућност проширења групе осигураника који имају право на набавку асистивних технологија (нпр. слабовида лица).

РОДНА РАВНОПРАВНОСТ, БОРБА ПРОТИВ НАСИЉА И ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Девојнице у сектору ИКТ

Информационо-комуникационе технологије представљају одличну шансу за остваривање успешне каријере за жене широм света. Међутим, како би искористиле ту шансу, жене морају да се изборе са бројним предрасудама и другим препрекама које им стоје на путу ка професионалном успеху у овој области.

У октобру 2010. године на конференцији Међународне уније за телекомуникације (ITU), специјализоване агенције Уједињених нација, усвојен је предлог Републике Србије о оснивању Глобалне мреже жена на руководећим позицијама у областима ИКТ,⁹³ као и за обележавање Међународног дана девојчица у ИКТ, сваког четвртог четвртка у априлу.⁹⁴

Циљ овог догађаја је да се девојчицама и девојкама приближе информационе и комуникационе технологије, да им се представе могућности за запошљавање у овој области и да се подстакну на размишљање о каријери у сектору ИКТ. Важну улогу имају компаније, факултети и истраживачки центри, где девојнице и девојке могу да разговарају са успешним женама у ИКТ сектору, стекну увид у њихов рад, сагледају како изгледа посао којим се баве и добију одговоре на све што их занима. Међународни Дан девојчица у ИКТ је замишљен и као сајам каријера/послова за студенткиње техничких факултета.

Међународни Дан девојчица у Србији је први пут обележен 28. априла 2011. године и у њему је учествовало 270 девојчица из свих делова Србије. Велико интересовање показале су и водеће фирме из области ИКТ: Телеком Србија, Теленор, VIP mobile, CISCO, Comtrade, Ericsson, HP, IBM, као и РАТЕЛ, који су, као партнери Управе за Дигиталну агенду, отворили своја врата девојчицама и девојкама. Велику подршку пружиле су и чланице Удружења пословних жена, које су се поред разговора и дружења, понудиле да помогну у будућим активностима девојчица и девојака заинтересованих за област ИКТ. После посета успешним компанијама и свим техничким факултетима, у Клубу посланика уручене су награде „Нај ИКТ девојчица“. Уз Србију, први међународни Дан девојчица обележило је још преко 80 земаља широм света уз учешће 30.000 девојчица.⁹⁵

Године 2012., међународни Дан девојчица окупио је преко 300 ученица основних школа широм Србије, а кампањи су се прикључиле компаније Microsoft и Huawei.⁹⁶ Током 2013. године организована је конференција поводом међународног Дана девојчица, која је окупила

⁹³ Global Network Women in ICT, <http://www.witnet.org> (приступљено 17. 1. 2014.).

⁹⁴ ITU Resolution 70 – Gender mainstreaming in ITU and promotion of gender equality and the empowerment of women through information and communication technologies, The Plenipotentiary Conference of the ITU, Guadalajara, 2010: http://www.itu.int/ITU-D/sis/Gender/Documents/Resolution_70_2010.pdf (приступљено 17. 1. 2014.).

⁹⁵ „270 ученица на прослави Дана девојчица у Београду“, веб-сајт [DanDevojica.rs](http://www.dandevojica.rs/vest3.html), објављено 28. 4. 2011., <http://www.dandevojica.rs/vest3.html> (приступљено 17. 1. 2014.).

⁹⁶ „Прославили смо Girls in ICT Day 2 са 310 девојчица“, веб-сајт [DanDevojica.rs](http://www.dandevojica.rs/vest5.html), објављено 24. 4. 2012., <http://dandevojica.rs/vest5.html> (приступљено 17. 1. 2014.).

преко 200 студенткиња техничких факултета. Истовремено, на глобалном нивоу организовано је више од 1.200 догађаја у преко 100 држава.⁹⁷ Традиција је настављена и 2014. године, када је Дану девојака у ИКТ присуствовало 150 матуранткиња београдских гимназија.⁹⁸

Центар за безбедни интернет

Пројекат Центар за безбедни интернет „Кликни безбедно“ у Србији од 2013. године спроводи Фондација „Фонд Б92“ у сарадњи са Министарством спољне и унутрашње трговине и телекомуникација и Министарством унутрашњих послова Републике Србије, а уз финансијску подршку Генералног директората за комуникацијске мреже, садржаје и технологије Европске комисије (DG CONNECT). Овај пројекат представља наставак и надградњу кампање „Кликни безбедно“ реализоване почев од 2009. године у оквиру тадашњег Министарства за телекомуникације и информационо друштво. Циљ пројекта је едукација и информисање грађана, пре свега деце и младих, али и њихових родитеља, наставника и других корисника интернета, о предностима и ризицима употребе информационих и комуникационих технологија, начинима безбедног коришћења нових технологија, као и заштита грађана од нелегалног, недозвољеног и штетног садржаја и понашања на интернету.

Једну од важних компоненти пројекта чини и електронски механизам за пријаву нелегалног, штетног и непримереног садржаја и понашања на интернету – „Нет патрола“ (netpatrola.rs) – која је почела са радом 22. августа 2013. године. Посебно обучени оператери „Нет патроле“ примају, обрађују и прослеђују пријаве грађана Јединици за високотехнолошки криминал МУП-а Србије и другим надлежним службама и организацијама, у складу са утврђеном оперативном процедуром. У новембру 2013. године „Нет патрола“ је постала члан Међународног удружења оператора интернет механизма за пријаве недозвољеног и штетног садржаја на интернету „Инхоуп“ (INHOPE). Од тада, „Нет патрола“ активно учествује у раду ове организације, посебно у размени информација и осмишљавању најефикаснијих метода за уклањање нелегалних и штетних материјала са интернета.

Према подацима тима Центра за безбедни интернет, током првих пет месеци рада „Нет патроле“, примљено је 378 пријава и захваљујући напорима њених оператера уклоњени су следећи онлајн садржаји:

- блог са стотинама непримерених фотографија дечака;
- оглас за који је процењено да представља ризик од контактирања и узнемиравања деце у сврхе сексуалног искоришћавања („grooming“), захваљујући директној комуникацији између оператера „Нет патроле“ и швајцарске компаније која пружа услуге маркетинга;
- две странице у оквиру популарног и умерено модерираних форума, које су садржале десетине фотографија са експлицитним приказима сексуалне злоупотребе и искоришћавања деце;
- шест страница у оквиру једног форума, које су садржале бројне линкове ка фотографијама и видео материјалима са експлицитним представама искоришћавања и злоупотребе деце у сексуалне сврхе;
- две Фејсбук странице.

Највећи број пристиглих пријава може се сврстати у следеће категорије: проблеми на Фејсбук налозима (по којима није било могуће поступати, односно садржај није процењен ни као нелегалан, ни као штетан), слободно изражавање које је погрешно окарактерисано као говор мржње и „спам“ пријаве (пријаве сајтова онлајн новинских издања, политичких партија,

⁹⁷ „Међународни дан девојака у ИКТ“, веб-сајт [DanDevojica.rs](http://dandevojica.rs), објављено 11. 4. 2013., <http://dandevojica.rs/vest7.html> (приступљено 17. 1. 2014.).

⁹⁸ „Међународни Дан девојака у информационо-комуникационим технологијама (Girls in ICT Day) 2014“, веб-сајт Министарства трговине, туризма и телекомуникација, објављено 22. 4. 2014., <http://mtt.gov.rs/slider/girls-in-ict-day-2014/> (приступљено 1. 6. 2014.).

организација цивилног друштва итд.). Пријављен је релативно мали број материјала који садрже представе сексуалне злоупотребе деце, односно недозвољеног садржаја на интернету (укупно 20), које су прослеђене Одељењу за високотехнолошки криминал МУП-а Србије на даљу истрагу и поступање. Од шест пријава које су упућене међународним електронским механизмима за пријаву штетног и недозвољеног садржаја (у Аустралији, Сједињеним Америчким Државама, Русији, Јапану и Швајцарској), по две није било могуће поступати, једна је успешно уклоњена (Швајцарска), а последње три су у поступку истраге.

Крајем септембра 2013. године, Центар за безбедни интернет започео је нови циклус едукативних активности у основним и средњим школама широм Србије у сарадњи са четири партнерске организације цивилног друштва: Центром за превенцију девијантног понашања код младих – Таргет из Новог Сада, Ц31 – Центром за развој културе дечјих права из Београда, Друштвом за развој деце и младих – Отворени клуб из Ниша и Тимочким омладинским центром из Зајечара. У оквиру овог циклуса, у школама је организовано 143 предавања, 55 радионица, обука за вршњачке едукаторе и две фокус-групе које су сачињавали основци и средњошколци, као и 47 радионица и предавања за родитеље. Предавања и радионице одржани су у 22 града, 43 основне школе и 31 средњој школи за укупно 9.419 ученика, 2.422 родитеља и старатеља и 378 наставника, школских психолога и представника локалних школских управа.

Поменуте активности, посебно прилагођене различитим узрастима, имале су за циљ да пруже релевантне информације о безбедној употреби интернета и информационо-комуникационих технологија, опасностима и ризицима за кориснике, као и о предностима и различитим могућностима примене ИКТ у процесу наставе и учења.⁹⁹

Почетак наредног циклуса едукативних активности у школама планиран је за април 2014. године. Осим едукативних активности за децу, у 2014. години планирана је и реализација акредитованих семинара за школске психологе и педагоге од којих се очекује да реагују у свим ексцесним ситуацијама, али и превентивно, пре него што до проблема дође.

Пројекат „Зауставимо дигитално насиље”

Током 2012. године, Министарство просвете, науке и технолошког развоја – Јединица за превенцију насиља, у сарадњи са UNICEF-ом и компанијом Теленор, покренули су пројекат „Зауставимо дигитално насиље”, са циљем превенције злоупотребе дигиталних медија. Примарну циљну групу пројекта чине ученици основних и средњих школа на територији Републике Србије, њихови наставници и родитељи.

У склопу пројекта, током новембра 2012. године, спроведено је истраживање у свим школским управама у Србији о распрострањености дигиталног насиља у школама. Истраживањем, које је спровео Институт за психологију Филозофског факултета у Београду, биле су обухваћене 34 школе (17 основних и 17 средњих). У основним школама упитнике су попуњавали ученици четвртог, шестог и осмог разреда, а у средњим школама ученици другог и завршног разреда.¹⁰⁰ Осим ученика, упитнике су попуњавали и њихови родитељи и наставници.

⁹⁹ Обучени предавачи и модератори објашњавали су шта су материјали који садрже представе искоришћавања и злоупотребе деце у сексуалне сврхе, какве су потенцијалне последице малтретирања у виртуелном и стварном свету (cyberbullying) и говора мржње, као и различите начине на које педофили и предатори успостављају контакте са жртвама. Нагласак ових активности такође је био и на смерницама за правила понашања у онлајн комуникацији, људским правима, заштити податка о личности, неопходним техничким подешавањима у циљу заштите приватности корисника и безбедном коришћењу друштвених мрежа.

¹⁰⁰ Узорак је чинило 3.786 ученика, 3.078 родитеља и 1.379 наставника.

Неки од резултата истраживања који су посебно привукли пажњу:

- скоро две трећине старијих основаца и 84% средњошколаца бар једном се током последњих годину дана изложило неком ризику на интернету;
- четири петине основаца каже да их родитељи и наставници упозоравају на могуће опасности, и да је то најчешћа врста помоћи коју добијају. Давање конкретних савета како избећи опасности је за десетак процената ређе;
- наставнике више брине насиље у реалном контексту него дигитално насиље;
- ни родитељи, ни наставници немају добар увид у то шта њихова деца раде када су на интернету, не надзиру их и не контролишу у довољној мери;
- истраживање је указало и на „дигитални јаз” који постоји између ученика и родитеља, јер 15% родитеља, према сопственој изјави, не користи рачунар нити интернет, док 76% средњошколаца сматра да њихови родитељи владају рачунаром и интернетом слабије од њих;
- највећи број испитаних ученика у последњих годину дана није био изложен узнемиравању путем дигиталних медија. Ипак, нема ниједног облика дигиталног насиља коме нико од испитаних ученика није био изложен: четвртина ученика 4. разреда ОШ, трећина старијих основаца и чак две трећине средњошколаца је у протеклих годину дана бар једном било изложено дигиталном насиљу (путем мобилних телефона, друштвених мрежа, видео снимака итд.);
- сваки десети ученик 4. разреда ОШ, скоро трећина старијих основаца и трећина средњошколаца испољили су бар један облик дигиталног насиља у последњих годину дана.

Полазећи од резултата истраживања, сачињен је програм обуке за представнике пет основних и пет средњих школа, са идејом да стечена знања о претњама у дигиталном свету и начинима за реаговање и превенцију, примене у својим школским заједницама. Први део обуке спроведен је средином 2013. године, а кроз њу је прошло 20 наставника и 20 ученика. Други део обуке одржан је у септембру месецу 2013. године, и поред ученика и наставника из десет основних и средњих школа, обуци је присуствовало и десет ментора програма „Школа без насиља”, чији је задатак био да школама пружи подршку у креирању акционих планова и спровођењу активности везаних за дигитално насиље. У периоду између октобра 2013. и фебруара 2014, наставници су, у сарадњи са децом и менторима, осмислили план активности, који су доставили Јединици за превенцију насиља, а неке од планираних активности спровели у својим школама користећи доступне ресурсе.

Укупно је 4.360 ученика, око 1.000 наставика и преко 1.100 родитеља до сада прошло кроз различите обуке и активности у оквиру овог пројекта.

Током пројекта, покренут је блог и Фејсбук страница¹⁰¹ „Бирај речи, хејт спречи”, где млади пишу о својим виђењима комуникације са вршњацима на интернету и о начинима заштите од дигиталног насиља.

Национални комитет за борбу против говора мржње на интернету

Република Србија прва се прикључила кампањи Савета Европе за борбу против насиља на интернету под називом „No Hate Speech Movement” (nohatespeechmovement.org), у Недељи безбедног интернета, 7. фебруара 2013. године. Марта 2013. године, решењем министра омладине и спорта, формиран је Национални комитет за спровођење кампање за борбу против говора мржње на интернету, као тело сачињено од представника владиног, невладиног сектора и стручне заједнице.

¹⁰¹ Фејсбук страница „Бирај речи, хејт спречи”, <https://www.facebook.com/BirajReciHejtSpreci> (приступљено 1. 7. 2014.).

Током 2013. године спроведен је велики број активности које су за циљ имале промоцију кампање на локалном и националном нивоу. Посебно су биле значајне промотивне активности које су укључиле спортисте, што је омогућило велику медијску покривеност¹⁰². Преко омладинских организација и канцеларија за младе организован је велики број едукативних радионица и промотивних активности на локалном нивоу. Кампања „Не говору мржње“ је промовисана и на интернету, преко Фејсбук странице <https://www.facebook.com/negovoromrznje>, сајтова сарадника кампање, путем редовног обавештавања о активностима кампање, дељење видео клипова и размену банера. Почетком 2014. године представљен је и сајт – <http://nemrznji.rs>.

На завршној годишњој конференцији европске кампање за борбу против говора мржње на интернету, Република Србија је похваљена као пример добре праксе у борби против говора мржње на интернету.¹⁰³

Препоруке

- Министарство надлежно за информационо друштво требало би да настави са редовном годишњом реализацијом прославе Дана девојчица у ИКТ и повећа медијску видљивост овог догађаја.
- Министарство просвете, науке и технолошког развоја требало би да настави са реализацијом активности у склопу пројекта „Зауставимо дигитално насиље“ и прошири круг школа у којима се одржавају обуке и друге активности усмерене на превенцију дигиталног насиља.
- Министарство омладине и спорта требало би да настави са реализацијом кампање против говора мржње на интернету, у сарадњи са организацијама цивилног друштва, настојећи да повећа њену медијску видљивост.
- Уврстити у програм предмета „Грађанско васпитање“ и/или информатичких предмета наставне јединице посвећене безбедној употреби интернета и информационо-комуникационих технологија, опасностима и ризицима за кориснике.
- Било би добро успоставити виши ниво координације и сарадње између различитих државних институција које спроводе програме у области превенције дигиталног насиља, дискриминације и говора мржње на интернету (министарства надлежног за послове телекомуникација и информационог друштва, Министарства просвете, науке и технолошког развоја и Министарства омладине и спорта).

¹⁰² „Večiti“ na derbiju pružaju podršku borbi protiv govora mržnje na Internetu”, *Блиц*, објављено 18. 5. 2013., <http://sport.blic.rs/Fudbal/Domaci-fudbal/233313/Veciti-na-derbiju-pruzaju-podrsku-borbi-protiv-govora-mrznje-na-Internetu> (приступљено 17. 1. 2014.).

¹⁰³ „Al via in Italia la campagna europea contro l'odio sul web”, *ANSA*, објављено 11. 11. 2013., <http://www.primaonline.it/2013/11/11/174484/parte-dallitalia-la-campagna-ue-contro-lodio-sul-web/> (приступљено 17. 1. 2014.).

ИТ ПРЕДУЗЕТНИШТВО

Пословни инкубатори

Пословни инкубатори пружају подршку новооснованим предузећима, тако што им снижавају трошкове почетка пословања, кроз обезбеђивање простора за рад под повољним условима, пружање обједињених административних услуга (књиговодство, правне услуге итд.), као и организовање обука у областима менаџмента, финансија, маркетинга, развоја производа, освајања нових тржишта итд.

У Србији постоји 23 пословна инкубатора распрострањена широм земље¹⁰⁴, од којих седам инкубатора пружа услуге за преко четрдесет младих фирми (станара) које послују у области информационо-комуникационих технологија: Пословно-технолошки инкубатор техничких факултета – Београд (преко 20 ИТ фирми¹⁰⁵), Бизнис центар градске општине Савски венац – Београд (пет ИТ фирми¹⁰⁶), Пословни инкубатор Нови Сад (четири ИТ фирме¹⁰⁷), Бизнис иновациони центар Крагујевац (седам ИТ фирми¹⁰⁸), Бизнис инкубатор центар Крушевац (четири ИТ фирме¹⁰⁹), Пословни инкубатор Зрењанин (две ИТ фирме¹¹⁰) и Бизнис инкубатор центар Ниш (једна ИТ фирма¹¹¹).

Посебно треба истаћи неколико високотехнолошких фирми, које у оквиру инкубатора развијају технологије од значаја за укључивање особа са инвалидитетом. Фирма Densana, која ради у оквиру Пословно-технолошког инкубатора техничких факултета у Београду, развија јединствено решење које особама ограничених мануелних способности, особама са различитим физичким и менталним инвалидитетима, као и старим, тешко или потпуно непокретним особама, омогућава постизање максималног нивоа оралне хигијене.¹¹² У оквиру истог инкубатора, фирма mBrainTrain развија хардверско-софтверски систем који помаже рехабилитацију мождане функције, са применом у терапији можданог удара, Алцхајмерове

¹⁰⁴ Драгиша Мијачић, „Анализа стања пословне инфраструктуре у Србији“ (Београд: Национална агенција за регионални развој, 2011.), стр. 13, http://www.lokalnirazvoj.org/upload/Publication/Documents/2012_02/Analiza_poslovne_infrastrukture_u_Republici_Srbiji.pdf (приступљено 17. 1. 2014.).

¹⁰⁵ „Клуб предузећа”, веб-сајт Пословно-технолошки инкубатор техничких факултета – Београд, <http://www.bitf.rs/cms/item/companies/sr.html> (приступљено 17. 1. 2014.).

¹⁰⁶ „Компаније”, веб-сајт Бизнис центра градске општине Савски венац, <http://www.bc47.rs/sr/kompanije> (приступљено 17. 1. 2014.).

¹⁰⁷ „Станари”, веб-сајт Пословног инкубатора Нови Сад, <http://www.businessincubators.com/stanari/> (приступљено 17. 1. 2014.).

¹⁰⁸ „Станари”, веб-сајт Бизнис иновационог центра Крагујевац, <http://www.bickg.rs/sr/stanari> (приступљено 17. 1. 2014.).

¹⁰⁹ „Станари”, веб-сајт Бизнис инкубатор центра Крушевац, <http://www.bickrusevac.co.rs/> (приступљено 17. 1. 2014.).

¹¹⁰ „Станари”, веб-сајт Пословног инкубатора Зрењанин, <http://www.biz-zr.co.rs/> (приступљено 17. 1. 2014.).

¹¹¹ „Станари”, веб-сајт Бизнис инкубатор центра Ниш, <http://www.bicnis.org.rs/> (приступљено 17. 1. 2014.).

¹¹² „Клуб предузећа – Densana”, веб-сајт Пословно-технолошки инкубатор техничких факултета – Београд, <http://www.bitf.rs/cms/item/companies/sr/densana.html> (приступљено 17. 1. 2014.).

болести, Паркинсонове болести, синдрома недостатка пажње код деце (ADHD) итд.¹¹³ У оквиру Бизнис инкубатор центра Ниш, фирма Helpino развија производ Helpu – комбинацију уређаја, који особама оштећеног вида омогућава унос података и софтвера који обрађује податке и преноси их у конкретне акције.¹¹⁴

Стратегија подршке ИТ индустрији

Почетком марта 2013. године, Влада Републике Србије усвојила је „Стратегију развоја и подршке индустрији информационих технологија“.¹¹⁵ Стратегијом је, између осталог, предвиђена изградња технолошких паркова у Београду, Нишу и Новом Саду, као и пружање финансијске подршке развоју технолошких инкубатора на територији целе Србије (тачке 1.2. и 1.3. стратегије). Ова средства додељивала би се технолошким инкубаторима и ИТ кластерима на основу јавног позива. Стратегијом је предвиђен и завршетак изградње технолошких паркова у Београду, Нишу и Новом Саду до 2015. године, при чему би део сваког технолошког парка требало да буде стављен на располагање технолошким инкубаторима, заједничким радним просторима и ИТ кластерима, под бенефицираним условима закупа. Напокон, тачком 5. Стратегије предвиђено је сачињавање анализе потреба за обуком незапослених лица са евиденције Националне службе за запошљавање, према потребама тржишта рада у ИТ сектору, као и састављање планова обука.

Међутим, иако је „Акциони план за реализацију Стратегије развоја и подршке индустрији информационих технологија“,¹¹⁶ поставио рок за реализацију програма подршке технолошким инкубаторима и сачињавање плана обуке незапослених лица према потребама ИТ индустрије до краја 2013., ове мере нису реализоване у постављеном року.

Препоруке

- Влада Републике Србије требало би да обезбеди примену Стратегије развоја и подршке индустрији информационих технологија, за коју је раније било надлежно Министарство финансија и привреде, које је у међувремену расформирано, а његову надлежност је преузело Министарство привреде.
- Приоритет у примени Стратегије требало би да буде на активностима које се односе на реализацију програма подршке ИТ инкубаторима и кластерима на локалном и регионалном нивоу, као и изради и примени програма ИТ обуке за незапослене.

¹¹³ „mBrainTrain развија систем који би се могао користити у лечењу Алцхајмерове и Паркинсонове болести“, веб-сајт StartIt.rs, <http://startit.rs/mbraintrain-razvija-sistem-koji-bi-se-mogao-koristiti-u-lecenju-alchajmerove-i-parkinsonove-bolesti/> (приступљено 17. 1. 2014.).

¹¹⁴ „Станари – Helpino“, веб-сајт Бизнис инкубатор центра Ниш, <http://www.bicnis.org.rs/index.php/stanari/helpino> (приступљено 17. 1. 2014.).

¹¹⁵ Стратегија развоја и подршке индустрији информационих технологија („Службени гласник РС“, бр. 25/13).

¹¹⁶ Акциони план за спровођење Стратегије развоја и подршке индустрији информационих технологија, веб-сајт Министарства финансија, <http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/dokumenti/2013/Akcioni%20plan%20IT.pdf> (приступљено 17. 1. 2014.).

ПОДРШКА ПРОЈЕКТИМА ОЦД У ОБЛАСТИ ДИГИТАЛНОГ УКЉУЧИВАЊА

Министарство културе, информисања и информационог друштва реализовало је током 2011. године „Програм подршке пројектима промоције и популаризације електронских комуникација и информационог друштва“. Овај програм реализован је кроз два јавна позива, у оквиру којих је пружана подршка организацији низа конференција и едукативних активности усмерених на промоцију и популаризацију електронских комуникација и информационог друштва.

У оквиру првог јавног позива, од укупно 6 пројеката који су добили финансијску подршку, није било пројеката од значаја за социјално укључивање.

У оквиру другог јавног позива, међу укупно 19 пројеката који су добили финансијску подршку, нашло се три пројеката од значаја за социјално укључивање и смањивање сиромаштва,¹¹⁷ за чију реализацију је издвојено укупно 2.900.000 динара:

Организација	Назив пројекта	Кратак опис
Удружење „Једнаке могућности“	Дигиталне предузетнице Србије	Обука за тренере који ће у својим срединама даље обучавати и мотивисати жене предузетнице за примену ИКТ у циљу бољег и ефикаснијег пословања.
Утилис	Обука за израду веб сајтова за особе са инвалидитетом	Учесници обука биле су особе са различитим врстама инвалидитета, које су научиле основе Wordpressa и Photoshopa са циљем повећања своје конкурентности на тржишту рада.
Школа за ученике оштећеног вида „Вељко Рамадановић“	Употреба ИКТ – кључ за квалитетнији живот особа оштећеног вида	Конференција о унапређењу образовања особа оштећеног вида за приступ електронским садржајима уз коришћење ИКТ и асистивних технологија.

Током 2012. године, Министарство културе, информисања и информационог друштва наставило је реализацију „Програма подршке пројектима промоције и популаризације електронских комуникација и информационог друштва“. Овај програм реализован је кроз један јавни позив, а међу укупно 22 пројеката који су добили финансијску подршку, нашло се пет пројеката од значаја за социјално укључивање и смањивање сиромаштва,¹¹⁸ за чију реализацију је издвојено укупно 3.649.600 динара:

¹¹⁷ „Резултати Другог јавног позива за учешће у програму подршке пројектима промоције и популаризације електронских комуникација и информационог друштва“, веб-сајт Министарства спољне и унутрашње трговине и телекомуникација, <http://mtt.gov.rs/informacije/javni-pozivi/rezulati-drugog-javnog-poziva/> (приступљено 17. 1. 2014.).

¹¹⁸ „Одлука о одабиру пројеката и одобрењу средстава у оквиру Јавног позива за учешће у Програму подршке организацији конференција и других догађаја који доприносе промоцији и популаризацији електронских комуникација и информационог друштва“, веб-сајт Министарства спољне и унутрашње

Организација	Назив пројекта	Кратак опис
Међународна мрежа помоћи (IAN – International Aid Network)	Сребрни сурфери	Циљ је био да се истакне важност међугенерациске подршке у дигиталном описмењавању – да се покаже како унуке и унуци могу одиграти важну улогу у овом процесу, подучавајући своје баке и деке коришћењу рачунара и интернета.
Удружење за афирмацију и развој стваралаштва Србије „Алиса“	Значај правилне употребе интернета у процесу васпитно-образовног рада са децом лишеном родитељског старања	Унапређивање стручних знања, вештина и способности наставника и васпитача и стручног особља у области примене ИКТ, неопходних за образовање и васпитање деце лишене родитељског старања која су смештена у домове или хранитељске породице.
Школа за основно и средње образовање „Милан Петровић“	Коришћење асистивне технологије у раду са децом са сметњама у развоју	Конференција и израда приручника о примени ИКТ и асистивних технологија у школама за децу са сметњама у развоју и особама са инвалидитетом.
Београдска отворена школа	ICTeachers 2	Конференција на којој су учествовали професори, наставници и учитељи који креативно користе ИКТ у настави, а посебна пажња била је посвећена представницима наставничке професије из руралних области Србије.
ENECA	Промоција електронских комуникација и информационог друштва међу предузетницима и малим предузећима на територији југоисточне Србије	Унапређење знања и вештина малих привредника са територије југоисточне Србије из области ИКТ ради осавремењавања пословања и стварања могућности за бржи економски раст.

Крајем 2011. и током прве половине 2012. године, Министарство културе, информисања и информационог друштва реализовало је „Програм распореда и коришћења средстава за унапређење комуникације грађана и органа јавне власти посредством Интернета“. Ради реализације овог програма расписан је јавни конкурс за најбољу софтверску апликацију за унапређење комуникације грађана и органа јавне власти. Наградама у износу од 150.000 до 500.000 динара награђено је укупно 28 апликација, од којих су три директно везане за унапређење социјалног укључивања,¹¹⁹ за чију реализацију је издвојено укупно 800.000 динара:

Организација	Назив пројекта	Кратак опис
Едукациони центар – Лесковац	e-aCCes	Веб и мобилна апликација за мапирање и верификацију приступачних, делимично приступачних и неприступачних објеката и јавних површина за особе са инвалидитетом.
Удружење грађана за развој капацитета – СВА	Хомофобометар	Апликација за друштвене мреже Фејсбук и Твитер, која омогућава лично оцењивање начина на који медији у Србији на својим интернет порталима извештавају о ЛГБТ темама.

трговине и телекомуникација, http://mtt.gov.rs/informacije/javni-pozivi/?page_id=3327 (приступљено 17. 1. 2014.).

¹¹⁹ „Награђени по јавном позиву за учешће у програму Унапређење комуникације грађана и органа власти посредством Интернета“, веб-сајт Министарства спољне и унутрашње трговине и телекомуникација, <http://mtt.gov.rs/nagradjeni-unapredjenje-komunikacije-gradjana-i-organa-javne-vlasti-posredstvom-interneta/> (приступљено 14. 1. 2014.).

Центар за перманентну едукацију	Српко-ромски, ромско-српски речник	Рачунарска и мобилна апликација која олакшава комуникацију између припадника ромске популације и представника локалне самоуправе, приликом остваривања права из области социјалне и здравствене заштите, имовинске заштите, правосуђа итд.
---------------------------------	------------------------------------	--

Током 2012. и 2013. године, Министарство спољне и унутрашње трговине и телекомуникација, реализовало је „Програм подршке организацији конференција и других догађаја који доприносе популаризацији и едукацији у области ИКТ“ и „Први јавни конкурс за доделу средстава из програма у области развоја информационог друштва у Републици Србији 2013. године“.

Организација	Назив пројекта	Кратак опис
Савез глувих и наглувих Србије	Развој система за телеасистенцију – преводилачког сервиса знаковног језика путем интернета за потребе популације глувих и наглувих	Апликација која глумим и наглумим особама омогућава преводилачки сервис неопходан за комуникацију са особама које нису обучене за коришћење знаковног језика.
Магично зрно	Е-инклузија	Серија обука за особе са инвалидитетом на тему коришћења ИКТ.
Отворени свет	Упознајмо се са безбедним Интернетом	Радионице о безбедном коришћењу интернета за наставнике и ученике основних школа за децу са сметњама у развоју.
Удружење за ревизију приступачности	Мапа приступачности	Гео-локацијска апликација која садржи податке о преко 5.000 локација са подацима о приступачности објеката особама са инвалидитетом.
Удружење грађана „Чујемо вас“	„Чујемо вас“	Наменски дизајнирани портал sijetovlas.rs за пласирање мултимедијалних садржаја у вези са свакодневним животом глувих особа.
Удружење новинара Србије	Школа веб вештина, предузетништва и новинарства за особе са инвалидитетом	Обука кроз коју се особе са инвалидитетом подстичу на предузетништво и покретање сопственог сајта.
Форум младих са инвалидитетом	Платформа за информационо-комуникациону инклузију	Серија обука о примени ИКТ за организације које пружају подршку особама са инвалидитетом.
Удружење грађана са хендикепом „Френд“	Технологија код слепих	Обучавање особа са оштећењем вида за коришћење читача екрана са подршком за српски језик.
Удружење „Medical Startup“	На клик од здравља	Портал naklikodzdravlja.com за информисање глувих и наглувих особа о честим болестима, превенцији и начинима лечења.

Удружење за помоћ особама са инвалидитетом „Дуга“	И ја волим интернет	Обука о коришћењу ИКТ за особе са инвалидитетом и израда портала за информисање особа са инвалидитетом у региону Неготина.
Спортски клуб за децу и омладину са посебним потребама „Хенди спорт“	Мултимедијални портал за рекреацију, вежбање и унапређење здравља за особе са инвалидитетом	Едукативни садржаји за самосталну рекреацију, вежбање и унапређење здравља особа са инвалидитетом.

У оквиру јавног позива за подршку организацији конференција, међу укупно 11 пројеката који су добили финансијску подршку, нашао се један од значаја за социјално укључивање,¹²⁰ за чију реализацију је издвојено укупно 290.000 динара. Ради се о пројекту „ИКТ као подршка инклузивном образовању“, који је предложило Удружење „Друштво за изједначавање могућности Виртус“, са циљем повезивања стручњака из области ИТ, представника образовних установа и директних корисника инклузивног модела образовања – деце и младих са инвалидитетом и њихових родитеља.

Конкурс за доделу средстава из програма у области развоја информационог друштва, садржао је посебну категорију посвећену пројектима за унапређење социјалне укључености особа са инвалидитетом применом ИКТ. У оквиру ове категорије финансијски је подржано 11 пројеката,¹²¹ за чију реализацију је издвојено укупно 9.692.525,89 динара:

Током 2014. године, Министарство трговине, туризма и телекомуникација, реализовало је „Јавни позив за подношење предлога програма за јавни конкурс за доделу средстава за програме у области развоја информационог друштва у Републици Србији 2014. године“.¹²² Јавни позив садржао је посебну категорију посвећену пројектима за унапређење социјалне укључености особа са инвалидитетом применом ИКТ. У оквиру ове категорије финансијски је подржано 12 пројеката,¹²³ за чију реализацију је издвојено укупно 10.413.502,00 динара:

Организација	Назив пројекта
Удружење грађана „ОРГ 21“	Портал град-ОСИ
Магично зрно	Подршка социјалној инклузији особа са инвалидитетом коришћењем ИКТ
Отворени свет	Информационо-комуникационе технологије и особе са инвалидитетом
Друштво математичара Србије	Завршни испит - платформа за равноправно укључење ученика у образовни процес
Удружење грађана „Сунце“ за церебралну и дечију парализу	Мој најбољи друг – аудио библиотека
Форум младих са инвалидитетом	Е-информисањем ка инклузивном друштву
Организација Reload	Интернетом до посла

¹²⁰ „Обавештење о прелиминарним резултатима јавног позива Програма подршке организацији конференција и других догађаја који доприносе популаризацији области ИКТ“, веб-сајт Министарства спољне и унутрашње трговине и телекомуникација, објављено 19. 11. 2013., http://mtt.gov.rs/download/za_clanke/Obave%C5%A1tenje%20o%20prelimarnim%20rezultatima.pdf (приступљено 17. 1. 2014.).

¹²¹ „Одлука о избору програма из области развоја информационог друштва у Републици Србији 2013.“, веб-сајт Министарства спољне и унутрашње трговине и телекомуникација, објављено 20. 9. 2013., http://mtt.gov.rs/download/za_clanke/Odluka_o_dodeli_sredstava_konkurs%202013.pdf (приступљено 17. 1. 2014.).

¹²² „Јавни позив за подношење предлога програма за јавни конкурс за доделу средстава за програме у области развоја информационог друштва у Републици Србији 2014. године“, веб-сајт Министарства трговине, туризма и телекомуникација, објављено 10. 3. 2014., <http://mtt.gov.rs/vesti/javni-poziv-konkursi-2014/> (приступљено 1. 6. 2014.).

¹²³ „Одлука о избору програма из области развоја информационог друштва у Републици Србији 2014.“, веб-сајт Министарства трговине, туризма и телекомуникација, објављено 4. 6. 2014., http://mtt.gov.rs/download/javni_pozivi/Odluka_o_dodeli_sredstava.pdf (приступљено 10. 6. 2014.).

Друштво дефектолога Војводине	Информационо-комуникационе технологије као асистивне технологије за особе са инвалидитетом
Градска организација глувих и наглувих Лесковца	Дигитална инклузија особа са оштећеним слухом
Фондација Народне библиотеке Србије	Озвучавање сајтова Народне библиотеке Србије
Друштво глувих и наглувих Неготина	Инклузијација наша дигитализација
Сенћанско удружење слепих и слабовидих	Приступ интернету за слепе и слабовиде особе

У оквиру свих програма подршке промоцији информационог друштва, које су од 2011. до 2014. спровела министарства надлежна за телекомуникације и информационо друштво, финансијски је подржано укупно 35 пројеката, за чију реализацију је издвојено укупно 27.745.627,89 динара.

Препоруке

- Министарство надлежно за информационо друштво требало би да настави са редовном годишњом реализацијом програма у области развоја информационог друштва, који укључује подршку пројектима за унапређење социјалне укључености применом ИКТ,
- Министарство надлежно за информационо друштво треба да предвиди средства суфинансирања пројеката у области дигиталног укључивања које финансирају ЕУ и други донатори.

МЕЂУНАРОДНИ ПРОГРАМИ У ОБЛАСТИ ДИГИТАЛНОГ УКЉУЧИВАЊА

Safer Internet Program

Министарство за телекомуникације и информационо друштво упутило је 2010. године званични захтев комесаријату за дигиталну агенду Европке уније са захтевом да Република Србија приступи Програму за безбедни Интернет (Safer Internet Program, SIP), за чију реализацију је ЕУ издвојила око 55 милиона евра, за период од 2009. до 2013. године.

Представници Србије и ЕУ потписали су Меморандум о сагласности о учествовању Републике Србије у Програму ЕУ о безбеднијем коришћењу Интернета, 30. новембра 2011. године у Бриселу.¹²⁴ Овај Меморандум прослеђен је на ратификацију Парламенту, тако да је Република Србија 2012. године обавестила ЕУ о постојању правних претпоставки за његову примену.¹²⁵

Министарство спољне и унутрашње трговине и телекомуникација, које координира реализацијом овог програма на националном нивоу, потписало је крајем јануара 2013. године споразум о сарадњи у реализацији програма са Фондом Б92 и Министарством унутрашњих послова, са циљем формирања Центра за безбедни Интернет у Србији¹²⁶ (реализација овог пројекта детаљније је обрађена у поглављу „Центар за безбедни интернет”).

Иако су први кораци на спровођењу овог програма позитивно оцењени од стране Европске комисије, Извештај о учешћу Србије у програмима ЕУ за период 2007-2012. године напомиње да је одрживост Центра за безбедан интернет упитна након истека периода финансирања у оквиру SIP, да је ниво информисаности јавности о услугама које нуди центар и даље низак, као и да је сарадња између министарства надлежног за послове телекомуникација и информационог друштва са другим министарствима која спроводе сличне програме (министарство образовања и министарство омладине) и даље на ниском нивоу.

Препоруке

- Обезбедити учешће Републике Србије у новој генерацији европског програма за безбедан интернет за период до 2020. године.
- Спровести кампање са циљем информисања шире јавности о сервисима Центра за безбедан интернет.
- Било би добро успоставити виши ниво координације и сарадње између различитих државних институција које спроводе програме у области превенције дигиталног насиља, дискриминације и говора мржње на интернету (министарства надлежног за послове телекомуникација и информационог друштва, министарства просвете, науке и технолошког развоја и министарства омладине и спорта).

¹²⁴ „Извештај о раду Министарства за телекомуникације и информационо друштво и Управе за дигиталну агенду 2008-2012.”, *Управа за дигиталну агенду*, 2012.

¹²⁵ „Evaluation of participation of the Republic of Serbia in the EU programmes in the period from 2007-2012”, *Канцеларија за европске интеграције*, http://www.evropa.gov.rs/Documents/Home/DACU/12/193/Evaluacija%20EU%20programa%202007_2012_Final.pdf (приступљено 17. 1. 2014.).

¹²⁶ Ibid.